

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jure Pestotnik

**Prehranska samooskrba Republike Slovenije v okviru Evropske
unije**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2014

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jure Pestotnik

Mentor:izr. prof. dr. Vladimir Prebilič

**Prehranska samooskrba Republike Slovenije v okviru Evropske
unije**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2014

Zahvala

Zahvaljujem se svojemu mentorju izr. prof. dr. Vladimirju Prebiliču za nevsiljivo pomoč pri izbiri teme te diplomske naloge ter za strokovno pomoč.

Za podporo se zahvaljujem tudi moji družini, ter moji puncu in prijateljem, ki so mi pomagali pri tehničnih zadevah v zvezi z nalogo.

Prehranska samooskrba Republike Slovenije v okviru Evropske unije

Diplomsko delo govori o prehranski samooskrbi Republike Slovenije, kolikšen je njen delež in kateri so dejavniki, ki vplivajo na (ne)zadostno stopnjo samooskrbe na področju prehrane ter zakaj je le-ta pomembna. Pri tem pa se naloga navezuje tudi z uredbami Evropske unije na področjih, povezanih s tem konceptom, za katere se je naša država obvezala, da jih bo spoštovala (predvsem Skupna kmetijska politika). V nadaljevanju diplomske naloge so opredeljeni ključni koncepti oziroma pojmi, kot so prehranska varnost, prehranska samozadostnost oziroma samooskrba, endogeni razvoj podeželja in že omenjena Skupna kmetijska politika Evropske unije. Prehranska samozadostnost oziroma samooskrba je eden izmed ključnih elementov preživetja ljudi oziroma nacije, s tem pa tudi nacionalne varnosti. Ker je hrana eksistencialnega pomena za človeštvo in ena izmed najpomembnejših potreb, je pomembno, da si ljudje oziroma v našem primeru država, zagotovi ustrezne (varne) vire le-te. Pri tem se v največji meri lahko zanaša na svoje lastne vire pridelave, saj prevelika odvisnost od zunanjih virov (drugih držav) avtomatsko pomeni nezanesljiv vir, ker ji je onemogočen nadzor nad dejavniki, ki so v domeni tujih oskrbovalcev.

Ključne besede: koncept prehranske samooskrbe, koncept prehranske varnosti, endogeni razvoj podeželja, Skupna kmetijska politika Evropske unije.

Food self-sufficiency of the Republic of Slovenia within the European Union

The thesis addresses the condition of food self-sufficiency of the Republic of Slovenia, its share and what are the factors that affect the (non)sufficient share of self-sufficiency in the field of food and why it is so important. The thesis also refers to the decrees of the European Union in the field related to this concept and for which our country has an obligation to respect them (especially The Common Agricultural Policy). In the continuation of this work the definitions of key concepts follow, such as food safety, food self-sufficiency or self-supply, endogenous development of countryside and already mentioned The Common Agricultural Policy of The European Union. The food self-sufficiency or self-supply is one of the key elements for the survival of people and a nation, and in relation to that also for survival of a national safety or security. Because the food has an existential meaning for the mankind and is one of the most important needs, it is relevant that people or in our case the state, ensure for themselves appropriate (safe) sources of food. In doing that, it can rely the most on its own sources of production, because too much dependence from the external sources (other countries) automatically means an unreliable source, as the state is rendered impossible to control the factors which are in the domain of foreign suppliers.

Key words: concept of food self-sufficiency, concept of food safety, endogenous development of countryside, The Common Agricultural Policy of The European Union.

Kazalo

1 Uvod.....	7
2 Metodološki okvir	9
2.1 Opredelitev pomena teme	9
2.2 Cilji preučevanja.....	9
2.3 Raziskovalni vprašanji.....	10
2.4 Metodologija.....	10
3 Ključni pojmi.....	11
3.1 Koncept prehranske varnosti	11
3.2 Koncept prehranske samooskrbe	14
3.3 Endogeni razvoj podeželja.....	15
3.4 Skupna kmetijska politika Evropske unije	18
4 SKP – pomoč slovenskemu kmetijstvu in samooskrbi ali zaščita interesov velikih članic EU?.....	20
4.1 Proračun.....	20
4.2 Določila SKP, ki pomembno vplivajo na slovensko kmetijstvo in proizvodnjo hrane..	20
5 Politični vidik prehranske varnosti in samooskrbe - programi parlamentarnih strank v Sloveniji v povezavi s konceptom.....	23
5.1 Stranka Mira Cerarja	23
5.2 Stranka DeSUS	24
5.3 Stranka SDS.....	25
5.4 Stranka SD.....	26
5.5 Stranka NSi.....	27
5.6 Stranka Zavezništvo Alenke Bratušek.....	28
5.7 Stranka Združena levica	29
6 Odnos politike (aktualnih parlamentarnih strank) do problematike (pre)nizke stopnje prehranske samooskrbe v Sloveniji.....	31
7 Statistični podatki samooskrbe Slovenije.....	34
8 Koncept endogenega razvoja podeželja v povezavi s konceptom prehranske samooskrbe.	37
9 Vpliv aktualnih, zaostrenih odnosov med EU ter Rusko Federacijo na področju prehranske (samo)oskrbe	40
10 Ključni dejavniki oziroma pogoji za zagotavljanje prehranske varnosti v Sloveniji in pomanjkanje le-teh	42

11 Načini za zagotovitev večje prehranske samooskrbe Slovenije.....	45
12 Zaključek.....	50
13 Literatura.....	52

Kazalo tabel

TABELA 7.1: STOPNJA SAMOOSKRBE S KMETIJSKIMI PROIZVODI (%); 2000–2012.....	36
TABELA 10.1: KMETIJSKA ZEMLJIŠČA EU (2007) IN SLOVENIJE (2009).....	44
TABELA 11.1: SLOVENIJA – KMETIJSKA ZEMLJIŠČA (1991–2030).....	48

1 Uvod

Splošno gledano je posedovanje s kakršnimikoli naravnimi in družbenimi viri nekega okolja, regije oziroma države izjemno pomemben, če ne celo ključen element preživetja pa tudi razvoja te določene entitete (regijske, lokalne, državne...). Brez resursov, ki so pogoj za zadovoljitev osnovnih človeških potreb, si obstoj človeštva ne moremo predstavljati¹. Eden izmed osnovnih virov preživetja za človeka oziroma za zagotovitev njegove potrebe za obstoj je hrana. Pri tem pa je pomembna ne le trenutna zadostna količina le-te, temveč tudi njena kakovost ter zagotovitev prehranskih virov za daljše časovno obdobje ter tudi razporeditev prehranskih virov skozi vsa obdobja (npr, tudi za obdobja, ko pride do zaostrenih razmer preskrbe s prehrano). Po drugi strani pa pomembno vlogo pri preskrbi igra tudi sam tržni sistem, ki temelji na vedno bolj odprtem trgovanju med državami tudi na področju prehrane in s tem tudi vedno večjo soodvisnostjo. Ker potrošniki nasplošno stremijo k nakupu poceni in tudi kakovostne hrane je le-to oboje hkrati ponavadi težko zadovoljiti, pri čemur pa se nemalokrat preferira element cenovne ugodnosti, kot pa prave kakovosti. Pri tem glavno vlogo igra kapital, ki poiskuje z čimmanj vložka ustvariti čimveč dobička, pri tem pa se poslužuje raznih oblik izigravanja konkurence (kot je npr. zaščita intelektualne lastnine, kar bi v našem primeru lahko bila npr. zaščita raznih semen rastlin za pridelavo hrane, ter s tem onemogočanja manjših pridelovalcev hrane, itd.). Vendar pa je tudi kapital nemočen, ko je govora o moči narave oziroma o naravnih razmerah, ki vplivajo na pridelavo hrane. Narava je v končni fazi nad vsemi, saj je prav od nje odvisno, ali so v okolju izpolnjeni pogoji za zadostno in tudi varno pridelano hrano. Poleg omenjenih dveh vidikov (tržnega in naravnega) pa je pomemben tudi politično–družbeni vidik upravljanja s pridelovanjem hrane. Konec koncev je državno vodstvo tisto, ki odloča o tem, na kakšne načine se bo v neki držbi oziroma državi hrana pridelovala, v kolikšni meri ter s katerimi partnerji bo vstopala na trg pridelovanja in zagotavljanja prehrane. Seveda pa je pri tem odvisna od že prej omenjenih dveh faktorjev. Tako lahko rečem, da je zagotavljanje prehrane oziroma v našem primeru prehranska samozaodstnost oz. samooskrba večdimenzionalen koncept, ki zahteva poznavanje vrsto dejavnikov, da lahko razumemo vso njegovo kompleksnost.

---

¹ Osnovne človekove potrebe po Maslowu oziroma hierarhija potreb je naslednja (od najpomembnejše k manj pomembnim): fiziološke potrebe, potreba po varnosti, potreba po pripadnosti ter ljubezni, potreba po ugledu in spoštovanju ter potreba po samoaktualizaciji oziroma samouresničevanju. Pod najosnovnejše potrebe – fiziološke potrebe, pa spada tudi hrana oziroma prehranjevanje (A. H. Maslow v Green 2000). Prav ta potreba pa se vitalno navezuje na temo te diplomske naloge, torej na koncept prehranske varnosti in prehranske samooskrbe oziroma samozadostnosti. Ta pa se prav tako navezuje na varnost oziroma v tem primeru na drugo najpomembnejšo potrebo – potrebo po varnosti.

V trenutnih razmerah, ki na globalni ravni prinašajo nestabilno oskrbo s hrano, viri le-te pa so praktično vedno nezanesljivi oziroma nikoli 100 odstotno zanesljivi in zaradi spoznanj o negativnih učinkih na okolje s strani globalnih transportov hrane, postaja problematika lokalne, regionalne ali če hočemo državne samooskrbe s hrano ponovno zelo pomembna. Poleg tega postajata prehranska varnost (in znotraj te prehranska samooskrba) in lastna proizvodnja hrane vedno bolj pomembni strateški politični vprašanji tako pri nas v Sloveniji, kot praktično tudi povsod drugje po svetu. Če se osredotočim posebej na Slovenijo, je problematika še bolj relevantna oziroma pomembna zaradi dejstva, da Slovenija s svojo pridelavo hrane ne pokriva domačih potreb po kmetijsko-živilskih proizvodih. Pri tem je pomembno tudi dejstvo, da je razmerje med živalskimi in rastlinskimi proizvodi precej neenakomerno (stopnja samooskrbe pri prvih je višja od drugih) (Perpar in Udovič 2010, 188).

Krivci, da v Sloveniji ni ugodnih razmer za visoko produktivnost v kmetijstvu, so v splošnem neugodni naravni pogoji za kmetovanje in zgodovinski razvoj agrarne strukture. Velik delež zemljišč namreč leži na območjih, s težjimi naravnimi razmerami za pridelavo. Velikost obdelovalnih posestev je razmeroma majhna, le-ta pa so tudi močno razdrobljena. Problem je tudi njihova nizka stopnja specializacije, količina oziroma velikost strukture kmetijskih gospodarstev pa je za doseganje pogojev, ki prinašajo visoke ekonomske rezultate precej neugodna.

Za konec (ali pa še bolje za uvod) pa lahko pomembnost prehranske samooskrbe opredelim v okviru poročila državnemu zboru Republike Slovenije z naslovom Prehranska varnost planeta in Slovenije, katere glavni pobudnik oziroma urednik je bil dr. Dušan Plut. V zaključku raziskave je navedeno, da je »prehranska samooskrba oziroma vsaj visoka stopnja samooskrbe (najmanj 70–80 %) v pričakovano zelo težavnih, negotovih svetovnih razmerah glede možnosti uvoza hrane ena od eksistenčnih nacionalnih podstati preživetja in napredka Slovenije«. Še predtem pa je vprašanje hrane opredeljeno kot eno izmed »izjemno pomembnih geopolitičnih vprašanj« (Plut 2012a, 4).

2 Metodološki okvir

2.1 Opredelitev pomena teme

Prehranska samooskrba je predvsem v današnjih časih negotove oskrbe s prehrano postalo eno izmed izjemno pomembnih strateških vprašanj nacionalne oziroma državne varnosti (kot npr. energetska varnost države, politična varnost, socialna varnost, itd.). Lahko bi dejali, da je na nek način hrana oziroma preskrba z njo najpomembnejši dejavnik preživetja družbe, saj je tudi potreba po hrani na splošno najvišje uvršča potreba ljudi in nasplošno živih bitij. Razlogi za negotovo preskrbo s hrano so številni, kot glavne pa lahko navedem naravne razmere (v luči teh pa predvsem podnebne spremembe, ki so posledica človeškega dejavnika), družbeno-političnih razmer in pa kapitala, ki zasleduje dobiček, ne pa kakovostno zagotovitev storitev oziroma produktov (v tem primeru hrane). Pri preskrbi s prehrano, je med najpomembnejšimi dejavniki predvsem ta, da si jo v zadostni količini lahko pridela družba sama oziroma da država svojim prebivalcem lahko nudi prehransko oskrbo na čim bolj neodvisen oziroma zanesljiv način. Takšen pa je lahko le, če hrano v zadostnih količinah pridela sama, saj je kakršenkoli uvoz tvegan oziroma ni več zadostno zanesljiv, saj se formira stanje odvisnosti. Seveda je v današnjem času visoke soodvisnosti subjektov nemogoče pričakovati, da bi lahko katerakoli država vso potrebo po prehrani svojega prebivalstva zadostila sama (vsaj v mirnodobnem času ne). Vendar pa je pomembno, da v čim večji meri zagotovi čim višjo stopnjo samozadostnosti oziroma samooskrbe, s čimer doseže preventivo v primeru otežene ali pa onemogočene dostopnosti do zunanjih virov oziroma preskrbe tujih partnerjev (npr. v primeru takšne ali drugačne krize). Prav zaradi omenjenih dejavnikov je pomembno, da prehransko samozadostnost opredelimo tudi na primeru Slovenije. To je posebej relevantno zaradi dejstva, da je naša država močno vključena v mednarodne integracije, pri čemer je poudarek na (so)odvisnosti od Evropske unije.

2.2 Cilji preučevanja

Cilj diplomskega dela je, čimbolj celovito predstaviti kompleksnost oziroma večdimenzionalnost problematike zadostne stopnje prehranske samozadostnosti oziroma samooskrbe, ki še velja za varno v primeru motene preskrbe tujih virov. Poleg tega je cilj tudi predstaviti vzroke tako nasplošno v svetovnem merilu, kot tudi predvsem v Sloveniji, zaradi

katerih je stopnja prehranske samooskrbe v naši državi takšna kot je, s kakšnimi načini bi se dalo le-to še izboljšati ter v kolikšni meri je naša država na tem področju zakonsko in tudi sicer odvisna od Evropske unije. Predstavil bom tudi nekatere elemente, ki na prvi pogled ne vplivajo na samo stopnjo prehranske samozadostnosti, vendar pa imajo dejansko neposreden vpliv na to (npr. endogeni razvoj podeželja). Poleg tega pa bom v večji meri preučil tudi politične dejavnike vplivanja na oskrbo s prehrano v naši državi in sicer z analizo političnih programov strank, ki so se na zadnjih (predčasnih) volitvah uvrstile v parlament in bodo oblikovale politične odločitve tudi na tem področju.

2.3 Raziskovalni vprašanji

V okviru te naloge sem si zastavil dve raziskovalni vprašanji, ki se medsebojno povezujeta in na kateri bom odgovora iskal skozi nalogo in ga v zaključku tudi predstavil.

R1: Ali ima Republika Slovenija zadostno prehransko samooskrbo (v primeru, da bi prišlo do scenarija, ko nebi mogla uvažati hrane oziroma prehranskih izdelkov)?

R2: S kakšnimi omejitvami se pri tem spopada in kakšne so morebitne rešitve za izboljšanje stopnje?

2.4 Metodologija

Za izdelavo te diplomske naloge bom uporabil metodo analize uradnih dokumentov s področja prehranske in kmetijske politike Republike Slovenije (npr. Strategija razvoja Slovenije) in dokumentov s področja Skupne kmetijske politike EU (torej analiza predvsem primarnih virov). Pri konceptu preskrbe s hrano oziroma prehranske samozadostnosti pa bom uporabil tudi analizo sekundarnih virov (strokovne knjige na izbrano temo, strokovni članki, ipd.), ter drugih virov za ponazoritev praktičnih primerov (npr. intervju z osebami, ki imajo za področje raziskovanja kompetence).

3 Ključni pojmi

3.1 Koncept prehranske varnosti

Definicij koncepta prehranske varnosti je precej, z njo pa so se ukvarjale številne državne, kot tudi mednarodne institucije. Tako npr. Zavod za uporabno slovenistiko (Trojina 2014) navaja, da se običajno »koncept prehranske varnosti opredeljuje tako, da vključuje tako fizično, kot ekonomsko dostopnost hrane, ki zadovoljuje tako prehranske potrebe kot preference/želje.

Prav tako je koncept prehranske varnosti opredeljen v okviru Svetovne zdravstvene organizacije (WHO – World Health Organization), v okviru katere so leta 1996 na Svetovnem vrhu o hrani, opredelili stanje prehranske varnosti ko »imajo vsi ljudje vedno dostop do zadostne količine varne in kakovostne hrane, ki jim omogoča zdravo in aktivno življenje« (WHO 2014).

Prav tako je v okviru WHO opredeljeno, da prehranska varnost sestoji iz treh elementov in sicer:

- Razpoložljivost hrane, kar pomeni, da je na voljo dovoljšna in stalna količina hrane;
- Dostopnost hrane, kar pomeni, da imamo na voljo dovolj virov hrane, s katero zaužijemo dovolj hranilnih snovi;
- Uporaba oziroma priprava hrane, kar pomeni, da hrano zadovoljivo uporabljamo v povezavi z zavedanjem o potrebni vsebnosti osnovnih hranil, ob tem pa tudi ustrezna in zadostna dostopnost do pitne vode in sanitarno-higienskih razmer (WHO 2014).

Pri tej definiciji lahko opazimo, da torej prehranska varnost ne pomeni le preskrbljenost z zadostno količino hrane, temveč mora biti le-ta stalna. Poleg tega pa je pomembna tudi sama kakovost hrane, saj je brez zaužitja potrebnih hranilnih snovi lahko prav tako usodna za preživetje oziroma ustrezen razvoj človeka.

V kolikor termin prehranska varnost razdelimo posebej na prehranska in varnost, pomeni termin prehranski »*nanašajoč se na prehrano*«, medtem ko varnost v najširšem smislu pomeni »*stanje varnega*« (SSKJ 2014).

Vendar pa je termin oziroma izraz varnost zelo kompleksen in široko obsegajoč. Pri tem se bom upošteval koncept varnosti v okviru obramboslovnih in varnostnih študij. Te se med drugim intenzivno ukvarjajo tudi z preučevanjem negativnih družbenih pojavov, na katere se koncept varnosti neposredno navezuje.

Na nek način je opredelitev stanja varnosti subjektivna prvina in kot takšna tudi sporna, na kar sta opozarjala že Buzan (v Prezelj 2001, 127) in Patman (v Prezelj 2001, 127). Te subjektivne prvine so politika, morala, ideologija ipd. V povezavi s tem realne grožnje varnosti niso nujno tudi dejansko zaznane grožnje varnosti, hkrati pa tudi realno varnostno stanje določenega referenčnega objekta (npr. posameznik, družba, država, mednarodna skupnost itd.) ne ustreza nujno njegovi zaznani varnosti (Prezelj 2011, 127)².

Vendar pa je na splošno varnost prehrane oziroma v tem primeru prehransko varnost morda nekoliko lažje (objektivno) opredeliti, saj so standardi potrebe po zadostni količini hrane in njene kakovosti nekoliko »lažje« določljivi.

V splošnem bi prehransko varnost lahko poimenovali kot stanje, ko imajo vsi prebivalci omogočen fizičen dostop do zadovoljivih količin zdrave hrane, kar omogoča zadovoljevanje potreb za zdravo in aktivno življenje (Plut 2012b, 7).

Pomen prehranske varnosti pa se je v zadnjem obdobju precej spremenil. Danes koncept prehranske varnosti temelji predvsem na zmožnosti trajnostnega povečanja pridelave hrane za lokalne potrebe v obsežnih območjih manj rodovitnih kmetijskih zemljišč držav v razvoju (Raman v Plut 2012b, 7).

Trajnostno zasnovano definicije prehranske varnosti vpeljuje tudi Sage in jo definira kot varno ter kulturološko sprejemljivo oskrbo s hrano s pomočjo trajnostnega sistema hrane. Le-ta povečuje samooskrbo skupnosti, socialno pravičnost ter demokratičnost odločanja. Trajnostni sistem hrane omogoča tudi pridelavo dovolj zdrave hrane za zadovoljevanje sedanjih potreb, ob tem pa zagotavlja tudi integriteto agrarnih sistemov in ekosistemov ter naravnega okolja za zadovoljitev potreb prihodnjih generacij. Spodbuja tudi k večjim količinam lokalno pridelane hrane (Sage v Plut 2012b, 7).

---

² Več o dilemi oziroma terminološkem razumevanju varnosti v okviru varnostnih in obramboslovnih študij glej izvorni znanstveni članek z naslovom Grožnje varnosti, varnostna tveganja in izzivi v sodobni družbi (Prezelj 2001).

Po mnenju Ramana je prehranska varnost osnova za preživetje človeštva in osnovni element trajnostnega razvoja. S tem je povezan tudi koncept kmetijske trajnosti, ki je večplastni kmetijsko-podeželski koncept. Le-ta povezuje elemente kot so produktivnost, skrb za ekološko vitalnost, socialno-ekonomska enakost ter pravičnost. Vendar pa je zagotovitev kmetijske trajnosti precej težko dosegljiv cilj, k temu pa pripomore potreba po zagotovitvi oskrbe s hrano vse večjega števila svetovne populacije, hkrati pa je potrebno ohranjati rodovitnost prsti in drugih kmetijskih virov. Koncept kmetijske ali agrarne trajnosti sicer ni nov, vendar pa je problematika omenjenega koncepta postala pomembna predvsem v današnjem času, ko število prebivalstva po svetu narašča do kritične mere zagotavljanja zadostne in zdrave količine hrane. S tem pa je povezano tudi vse večje izkoriščanje kmetijsko-pridelovalnih površin³ in znatno preseganje ekoloških omejitev biološke produktivnosti (Raman v Plut 2012b, 7).

Koncept prehranske varnosti vključuje tudi sposobnost zagotavljanja hrane v izrednih in kriznih razmerah, poleg tega pa še varno stopnjo potencialne samooskrbe ter sledljivost neškodljivo pridelane hrane (Perpar in Udovič v Plut 2012b, 7).

Med strategije prehranske varnosti določenega območja ali države se umešča tudi zagotavljanje trajnostne samooskrbe preko t.i. prehranske verige. Ta vključuje tudi pospeševanje prodaje lokalne hrane. Pri tem je potrebno upoštevati tudi področja, na katere ima lokalna samooskrba tako posreden kot neposreden vpliv (področje zdravja, gospodarstva, okolja, kulture, družbe in varnosti). Pri vsem tem je potrebno upoštevati tudi močno soodvisnost med oskrbo s hrano in zagotavljanjem zadovoljivih količin vode za namakanje. Tako kot zagotavljanje prehranske varnosti in znotraj tega koncepta tudi zagotovitev prehranske samooskrbe, tudi voda postaja vse bolj in bolj pomembna strateška dobrina (Pierce 1990; Mays v Plut 2012b, 7).

---

³ Čeprav kmetijstvo temelji na prsti, ki je obnovljiv vir, pa je potrebno upoštevati, da rodovitnost le-te uničujejo številni degradacijski procesi, tako v bogatih kot tudi v revnih državah, zmanjšujejo naravno rodovitnost prsti (Pierce v Plut 2012, 7).

Degradacijski procesi so degenerativni in nepovratni procesi, ki jih pogosto povzroči človek s svojimi dejavnostmi. To je proces, v katerem tla izgubljajo sposobnost izvedbe, za življenje bistvenih funkcij. To pomeni izginotje življenja ali izgubo plodnosti. Degradacijo lahko povzroči erozija tal, zmanjševanje vsebnosti organskih snovi, onesnaženje tal, izguba tal zaradi pozidave, zbitost tal, zmanjševanje biotske raznovrstnosti, plazovi, poplave in zaslanjevanje (Ciklon.si 2013).

3.2 Koncept prehranske samooskrbe

Pri uporabi termina samooskrba sem v tej nalogi naletel na dilemo pri uporabi pravilne terminologije. Sprva sem želel uporabiti termin samozadostnost, vendar pa sem že pri samem pregledu literature na to tematiko zasledil, da se v prevladujoči meri med strokovno literaturo uporablja termin samooskrba.

Samooskrba pomeni v najširšem smislu »oskrba samega sebe«, in torej v povezavi s terminom prehrana, oskrba samega sebe s prehrano. Medtem ko izraz samozadostnost predstavlja bolj širok oziroma ohlapen pojem in ni nujno, da v tem smislu pomeni tudi oskrbo (v povezavi s prehrano) (SSKJ 2014).

Prav tako sem pri iskanju internetnih člankov, prispevkov in ostalih virov na obravnavano temo zasledil, da brskalnik v slovenskem jeziku ponudi znatno več zadetkov pri vpisu termina prehranska samooskrba, kot pa prehranska samozadostnost (6.260 zadetkov proti 4.520). Vendar pa sta si izraza vseeno zelo podobna, skupaj z izrazom *prehranska* pa imata praktično enak pomen, zaradi česar bom v tej diplomski nalogi uporabljal oba izraza, vendar pa s poudarkom na besedni zvezi prehranska samooskrba.

V najširšem smislu prehranska samooskrba pomeni stanje, ko država proizvede dovolj hrane za potrebo njenega prebivalstva ter sama zagotovi uravnoteženo stanje med njeno ponudbo in povpraševanjem. Vendar pa je problematika razumevanja tega koncepta vseeno precej pereča, saj se stroka še ni popolnoma zedinila, ali pomeni stanje zadostne samooskrbe to, da imajo vsi prebivalci dostop do zadostne količine hrane, ki ima dovolj potrebnih hranilnih snovi ali pa na drugi strani pomeni le ekonomsko zadostitev ponudbe nasproti povpraševanju (Pinstrup-Andersen 2009, 5).

Koncept prehranske samooskrbe je formiran znotraj širšega koncepta prehranske varnosti. Koncept prehranske varnosti namreč sestavljajo trije ključni elementi in sicer zagotavljanje hrane ne le v običajnih razmerah, temveč tudi v izrednih in kriznih razmerah, sledljivost neškodljivo pridelane hrane ter v končni fazi tudi varno stopnjo potencialne samooskrbe (Prepar in Udovič v Plut 2012b, 7).

Po mnenju Ramana je hrana najpomembnejša komponenta človeških potreb, ki ne razlikuje med starostjo, spolom, raso, geografsko lokacijo in ekonomskim statusom. Je tudi potreba oziroma dobrina, pri kateri prevladuje trgovalni proces povpraševanja, medtem ko so ostale potrebe oziroma dobrine (proizvodnja le-teh) bolj oskrbovalne oziroma dobaviteljske narave (Raman 2006, 414–15).

Prav tako se za hrano, za razliko od ostalih človeških potreb (npr. zavetje, oblačila ali denar), za katera ni mogoče določiti nekega najmanjšega ali največjega univerzalnega potrebne standarda za preživetje, lahko dokaj preprosto določi potrebne standarde za preživetje. Za prehrano na splošno velja tudi, da je preskrba z njo lahko (in mora biti) ustrezno planirana in proizvedena (Raman 2006, 415).

Ustrezna preskrba s prehrano pa je neposredno povezana s konceptom prehranske samozadostnosti oziroma samooskrbe. To pomeni, da si neka entiteta (npr. država) sama proizvede zadostno količino hrane v primeru, da se ne more preskrbovati s hrano zunanjega vira (npr. druge države).

Prehranska samozadostnost oziroma samooskrba se v okviru prehranske varnosti določenega območja ali države zagotavlja preko t.i. prehranske verige (kar vključuje tudi pospeševanje porabe lokalne hrane), pri čemer je potrebno upoštevati področja, na katere ima (lokalna) samooskrba tako neposreden kot posreden vpliv. Takšna področja so zdravje, okolje, gospodarstvo, družba v širšem smislu ter kultura in varnost. Kot že omenjeno je torej tako v širšem konceptu prehranske varnosti, kot tudi v ožjem konceptu prehranske samozadostnosti oziroma varnosti, pomemben dejavnik oziroma načelo trajnostne lokalne oskrbe s hrano (Plut 2012b, 7–8).

3.3 Endogeni razvoj podeželja

Izraz oziroma beseda endogen velja za tujko, pomeni pa nekaj, kar »*izvira iz notranjosti ali nastane zaradi notranjih vzrokov*« (Pobežin 2007). To potrjuje tudi Slovar slovenskega knjižnega jezika, v katerem je izraz endogen tisto, kar »*deluje od znotraj, notranji*« (SSKJ 2014).

V tem smislu je torej besedno zvezo endogeni razvoj podeželja mogoče razumeti kot razvoj oziroma napredek podeželskih območij, katerega viri oziroma dejavniki (človeški, materialni itd.)le-tega izhajajo iz tega območja (podeželja) samega.

Endogeni razvoj (*ang. endogenous development*) je koncept, ki ni zaprtega tipa, kar pomeni, da nima jasne teoretične korenine. V okviru tega koncepta izstopajo vodilne ideje, ki predstavljajo idealiziran ter opisni kontrast današnjim razvojnim modelom. Endogeni razvoj⁴, kot proces, temelji na aktiviranju značilnih in/ali ustreznih notranjih virih in potencialih določenega območja. Endogeni razvoj je na nek način ukoreninjen v določeno ozemlje ter v njegovo zgodovino. Odvisen je od dinamike vrednotenja virov (tako človeških kot materialnih). Temeljni vidik endogenega razvoja so notranje pobude, katere izhajajo iz aktiviranja gospodarskih akterjev, prebivalcev, finančnih virov, transporta ter oskrbe in logistike pri izbranem projektu lokalnega in/ali regionalnega gospodarskega razvoja (Potočnik Slavič 2010, 32–33).

Nasprotni, a hkrati navezujoč pomen od endogenega razvoja, ima pojem eksogeni razvoj. Leta temelji na razvoju oziroma aktiviranju zmožnostim prilagoditve zunanjim vlaganjem, odprtosti ter povezavam z zunanjim okoljem. K temu lahko prištejemo dostop do trgov, mrež, informacij, kapitala, tehnologij, zunanjih partnerjev ter različni javni posegi. Je torej koncept »zunanjega, eksogenega napredka« (Potočnik Slavič 2010, 33).

Endogeni (regionalni) razvoj se nanaša na celostni razvoj ter na vključevanje lokalnega prebivalstva. Pogostokrat se ga označuje tudi kot t.i. pristop od spodaj navzgor (*ang. bottom-up approach*), poleg tega pa se ga pojmuje tudi kot participativni pristop (Wills in Ray v Potočnik Slavič 2010, 33). V kolikor so aktivno vključeni »običajni« posamezniki, se za takšen pristop uporablja tudi oznaka »ljudski« pristop (*ang. grass-roots approach*). Potrebno je omeniti tudi pogostokrat slišano uporabo termina celostni razvoj podeželja (*ang. integrated rural development*; Kuhnen v Potočnik Slavič 2010, 33) v okviru endogenega razvoja.

Pri tem lahko navedem kot enega najbolj tipičnih pokazateljev aktiviranja lokalnih virov, akterjev ter njihovih zmožnosti (v okviru človeških in materialnih virov), lokalne produkte oziroma proizvode (ker v okviru diplomske naloge proučujem vidik prehranske samozadostnosti, so to v tem primeru prehrambni lokalni produkti).

V okviru sodobnega razvoja (podeželja) pa poudarek ni več zgolj na privabljanju zunanjih vlaganj oziroma vlagateljev, temveč predvsem na povečanju ter uporabi lokalnih, endogenih

---

⁴ Koncept endogenega razvoja se smatra kot pristop k razvoju podeželja (Potočnik Slavič 2010, 32).

virov (Hofer in Stalder v Potočnik Slavič 2010, 33). V nasprotju z eksogenim modelom razvoja predpostavlja endogeni model razvoja, da se pozitivni razvojni dejavniki oziroma dobrobiti povrnejo v lokalno gospodarstvo ter potrebo po spoštovanju lokalnih vrednot. Terluinova (v Potočnik Slavič 2010, 33) kot predpogoje za uspeh endogenega razvoja prišteva intenzivno sodelovanje ter izmenjavo informacij med vsemi udeleženi akterji. Pri tem je potrebno omeniti, da v številnih primerih cilj endogenega razvoja ni samo gospodarski razvoj, temveč tudi razvoj samih skupnosti, torej formiranje zmožnosti določene skupnosti za celostno regeneracijo. Na nek način se ta pristop torej nagiba k revitaliziranju podeželja s povečanjem in dodajanjem vrednosti lokalnim virom v skladu s prednostnimi nalogami ter prednostmi lokalne skupnosti (Potočnik Slavič 2010, 33).

Ker se koncept neposredno nanaša na ekonomsko stanje oziroma razvoj podeželja, je potrebno poznavanje tudi te dimenzije endogenega razvoja podeželja. Večdimenzionalni vidik ekonomskega razvoja podeželja je vpeljal oziroma teoretično opisal Stimson (in drugi v Stimson in drugi 2011), ki je predlagal sledečo definicijo podeželskega ekonomskega razvoja:

»Podeželski ekonomski razvoj je skupek ekonomskih procesov in razpoložljivih virov določene regije oziroma podeželja, katerih rezultat je trajnostni razvoj ter za regijo željen ekonomski razvoj, kateri zadosti potrebam gospodarstva, prebivalcem in obiskovalcem« (Stimson in drugi 2011, 3).

Po drugi strani pa se je potrebno zavedati tudi pasti endogenega razvojnega modela oziroma njegovih negativnih učinkov v nekaterih primerih. Kritike, ki se nanašajo na obravnavani model so med drugim te, da lahko takšen način razvoja povzroči nevarnost povečevanja razlik razvitosti med (podeželskimi) območji, kar lahko privede do neenakih zmožnosti⁵. Nekatere kritike problematizirajo tudi preveliko odgovornost na strani lokalnih skupnosti ter formiranje neoklasicistične gospodarske politike, v okviru katere se javni poseg definira v obliki protekcionizma (Potočnik Slavič 2010, 35).

Pomislike glede uravnoveženega razvoja na regionalnem oziroma podeželskem nivoju navajajo tudi Stimson in drugi (2011, 2), kjer ob sicer številnih splošnih pozitivnih učinkih endogenega razvoja regije oziroma podeželja na celotno državo, poudarjajo tudi možnost negativnih učinkov. Med njimi so lahko npr. neenakomerna porazdelitev bogastva, ustvarjanje

---

⁵ Pri tem je bistveno omeniti to, da niso zmožna vsa podeželska območja enako sposobnost lastne obnove s povečanim naborom endogenih virov. Pri tem pa prav tako nimajo vse podeželske skupnosti enakih možnosti, da bi uspešno tekmovala za pridobitev zunanjih financiranj oziroma podpore (Potočnik Slavič 2010, 33).

kreativnega kapitala, ki se nadaljnje nanaša na socialno in finančno pravičnost med prebivalstvom, itd. Vendar pa naj bi pozitivni učinki endogenega razvoja podeželja še vedno prevladovali.

3.4 Skupna kmetijska politika Evropske unije

Najpomembnejši dokument, ki se nanaša na politiko držav Evropske unije (v nadaljevanju EU) na področju kmetijstva in s tem preskrbljenosti s prehrano oziroma s stopnjo in kakovostjo pridelave hrane je Skupna kmetijska politika (v nadaljevanju SKP). Ta je bila sprejeta leta 1962 in sicer kot partnerstvo med kmetijstvom in družbo oziroma med Evropo in njenimi kmeti. Glavni cilji SKP so bili izboljšanje kmetijske produktivnosti ter zagotovitev stalne ponudbe hrane po dostopnih cenah (potrošnikom) in omogočanje dostojnega preživljanja kmetov v EU. Dolgoročni namen SKP je tudi ta, da bi EU zaradi izrednih kmetijskih virov lahko imela in tudi morala imeti ključno vlogo na področju zagotavljanja svetovne preskrbljenosti s hrano⁶ (SKP 2012, 3).

Poleg preskrbljenosti s hrano je pomemben cilj SKP tudi ohranjanje podeželja in podeželskega načina življenja ter s tem ohranjanja kulture ter ohranjanja in razvoja virov (tako človeških kot naravnih in kulturnih)⁷ (SKP 2012, 3).

Cilj SKP je v celoti gledano torej okrečiti konkurenčnost ter trajnost kmetijstva in podeželskih območij po celotni EU, s čimer se politika na področju preskrbe s hrano odziva na gospodarske, okoljske ter ozemeljske izzive, s katerimi se sooča današnja Evropa. Ena od zadnjih, aktualnih novosti, ki jih prinaša obravnavana skupna politika držav EU na področju kmetijstva ter s tem preskrbe s hrano je reforma za obdobje med leti 2014 do 2020 in znotraj le-te »zelena komponenta«. Ta uredba znotraj SKP pomeni, da se za 30 % nacionalne ovojnice za neposredna plačila nameni za kmetijske prakse, katere ugodno vplivajo na okolje ter podnebje. V okviru takšnih praks naj bi se izvajali naslednji ukrepi: diverzifikacija

---

⁶ Vendar pa se pri tem tako EU kot ostale države sveta soočajo z velikimi izzivi. Ena izmed teh je preskrbljenost s hrano in sicer, se bo morala proizvodnja hrane do leta 2050 (ko naj bi po ocenah na svetu skupaj živelo že 9 milijard ljudi) podvojiti, v kolikor bi želeli zadovoljivo nahraniti vso prebivalstvo. Velik izziv so tudi podnebne spremembe, trajnostno upravljanje naravnih virov ter skrb za podeželje v EU ter ohranjanje gospodarstva na podeželju (SKP 2012, 4).

⁷ Več o tem bom opredelil v poglavju Koncept endogenega razvoja podeželja v povezavi s konceptom prehranske samozadostnosti.

kmetijskih rastlin, ohranjanje trajnega travinja in površin z ekološkim pomenom⁸ (Ministrstvo za kmetijstvo in okolje 2014).

Pri tem je pomembno tudi dejstvo, da je SKP nadaljevanje tradicije kmetijskih politik nekaterih evropskih držav. Pri tem sta pomembni predvsem Francija in Nemčija, ki sta svoj protekcionistični način urejevanja kmetijstva uveljavili tudi pri oblikovanju Evropske gospodarske skupnosti (Tracy v Kajnč in Lajh 2009, 350).

Brez skupnega vodenja kmetijske politike ni bilo namreč možno izpeljati temeljnih gospodarskih ciljev evropskih povezav (carinske unije ter oblikovanja notranjega trga). Več deset let se je formiral in razvijal zaščitniški model kmetijske politike, pri čemer so nastale obsežne gospodarske ter politične posledice na notranje ter zunanje odnose EU (Ritson v Kajnč in Lajh 2009, 351). Prav zaradi tega je SKP stalno konfliktno vprašanje EU ter predmet mnogih razprav v javnosti in institucijah EU (Garzon v Kajnč in Lajh 2009). Kmetijska politika je tako še dandanes praktično edina proračunsko zahtevna politika EU, o kateri se v celoti odloča na ravni Skupnosti, skoraj vsi izdatki pa bremenijo skupni proračun EU (Kajnč in Lajh 2009, 350–51).

SKP je torej izrazito interesna politika z izravnavo interesov kot metodo odločanja v igri pogajanj, kjer so med ključnimi igralci Evropska komisija, posamezne države članice, interesne skupine ter mednarodni partnerji. Vsebina ter obseg sredstev SKP sta tako po mnenju analitikov predvsem rezultat pogajanj, ki potekajo horizontalno in vertikalno na različnih ravneh evropskih ter nacionalnih institucij (Garzon v Kajnč in Lajh 2009, 355). Pri odločanju imajo pomembno vlogo formalni postopki, pa tudi neformalne norme obnašanja. Skozi čas pa so postala telesa EU pomembnejša v primerjavi z nacionalnimi telesi oziroma institucijami. To je še posebej veljalo za Komisijo v času »močnih komisarjev«, kakršni so bili Sicco Mansholt, Ray Mac Sharry ter Franz Fischler. Vendar pa imajo seveda še vedno

---

⁸ Cilj diverzifikacije kmetijskih rastlin je ohranjanje čim večje biotske ter sortne raznovrstnosti v rastlinski pridelavi, katera je osnova za pridelavo hrane ter s tem tudi ohranjanje krajinske pestrosti, vira dohodkov preživetja ter dela naravne in kulturne dediščine. Diverzifikacija kmetijskih rastlin pa se nanaša na gensko raznovrstnost sort in vrst kmetijskih rastlin, ki pa je del globalne biotske raznovrstnosti. Z večjo intenzivnostjo kmetovanja se zmanjšuje pridelava tradicionalnih oziroma starih sort in vrst, s čimer se zmanjšuje povezana genska in vrstna pestrost. Razlog za to je v uporabi manjšega števila modernih sort, namenjenih intenzivnejši kmetijski pridelavi, ki večinoma izhajajo iz istega vira in s tem omejujejo gensko raznovrstnost (ARSO 2014).

Trajno travinje je agronomski izraz za vegetacijo, ki jo prevladujoče sestavljajo trave, poleg njih pa se v ruši lahko nahajajo metuljnice ter zeli. Namenjeno je za prehrano domačih živali, med katerimi pa so najpomembnejši prežvekovalci (Vidrih 2000).

veliko oziroma pomembno vlogo, pri sprejemanju odločitev ter usmerjanju definiranja okvirov politike ter odločanju pri rešitvah, velike države članice (Kajnc in Lajh 2009, 355).

4 SKP – pomoč slovenskemu kmetijstvu in samooskrbi ali zaščita interesov velikih članic EU?

4.1 Proračun

Za SKP je v okviru EU in njenega proračuna namenjeno največ finančnih sredstev in sicer 373 milijard evrov oziroma kar 37 % celotnega proračuna. Vendar pa je pri tem potrebno omeniti, da se sredstva zanjo v primerjavi s tekočim finančnim okvirom 2007–2013 tudi najbolj občutno zmanjšujejo (za 9 %). Pri tem je zmanjšanje največje pri neposrednih plačilih ter tržnih ukrepih (za 12 %). Sloveniji je znotraj SKP za obdobje med letoma 2014 in 2020 namenjenih 1,7 milijarde evrov. Za 1. steber, ki ga predstavljajo neposredna plačila ter podpora trgu bo namenjenih 814,5 milijona evrov, za 2. steber, ki ga predstavlja program razvoja podeželja pa 838 milijona evrov⁹. Kljub delitvi programov in s tem tudi finančnih sredstev na 1. in 2. steber pa je potrebno poudariti, da sta oba področja tesno prepletena kar pomeni, da ju moramo obravnavati celovito (Ministrstvo za kmetijstvo in okolje 2014).

4.2 Določila SKP, ki pomembno vplivajo na slovensko kmetijstvo in proizvodnjo hrane

Ukrepi SKP naj bi bili takšni, da tudi slovenskemu kmetijstvu ter proizvodnji hrane zagotavljajo stabilnost. Eden izmed najpomembnejših ukrepov zagotavljanja prehranske samozadostnosti je, da SKP zagotavlja podporo mladim kmetom. Ti naj bi bili v prihodnje upravičeni do posebnega dodatka pri neposrednih plačilih, kot do posebnih ugodnosti v okviru

---

⁹ Ker se reforma za neposredna plačila začne izvajati leta 2015 je navedeni znesek finančnih sredstev za 1. Steber naveden za obdobje med letoma 2015 in 2020 (Ministrstvo za kmetijstvo in okolje 2014).

Ukrepe SKP delimo v dva stebra. Prvi steber predstavlja SKP v ožjem pomenu in sicer ga sestavljajo neposredna plačila ter ukrepi, ki so zajeti v skupnih tržnih ureditvah (Common Market Organisation). Le-ta veljajo za posamične kmetijske pridelke in se med seboj razlikujejo tako po vsebini kot tudi intenzivnosti tržne zaščite. Po letu 2007 so posamezne tržne ureditve združene v enotno pravno uredbo. Medtem pa drugi steber SKP predstavlja področje razvoja podeželja, ki je po letu 2005 postal samostojna politika EU (Lajh in Kajnc 2009).

Programa razvoja podeželja¹⁰. Med pozitivne elemente nove strukture neposrednih plačil je tudi »shema za male kmete«. Le-ta vnaša poenostavitve na birokratskem področju oziroma postopkih za kmete, ki se bodo odločili za vstop v shemo in tudi za administracijo. To pomeni, da jim ne bo potrebno letno oddajati vloge za neposredna plačila, ne bodo zavezanci za izvajanje programa zelene komponente in ne bodo deležni nekaterih kontrol, ki jih opravlja Agencija (Ministrstvo za kmetijstvo in okolje 2014).

Nova shema neposrednih plačil znotraj SKP dopušča tudi prostovoljno uvedbo proizvodno vezanih plačil, s katerimi lahko države članice ustrezno rešujejo specifične probleme vezane na posamezne sektorje ali regije v težavah, kjer lahko obstaja nevarnost zmanjšanja ali opuščanja proizvodnje (Ministrstvo za kmetijstvo in okolje 2014).

Pomembno področje, ki se pomembno navezuje na slovensko industrijo pridelave hrane je tudi področje proizvodnje sladkorja. SKP namreč določa, da se kvote za sladkor ukinejo do leta 2017. Pri tem je Slovenija zagovarjala stališče, da bi se kvote ukinile še 2 leti prej, nekatere druge države pa so zagovarjale ukinitve kvot do leta 2020, zaradi česar je bil na koncu tako sprejet kompromis, ki navaja leto 2017. Za našo državo naj bi bila pri tem pomembna tudi zaveza Komisije, da bo z ustreznimi spremljevalnimi ukrepi zagotovila boljše delovanje trga ter s tem normalizacijo cen sladkorja v Sloveniji¹¹. Na področju razvoja podeželja (Program razvoja podeželja) pa je bil sprejet dogovor, da se najmanj 30 % prispevka Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja nameni tistim ukrepom, ki prispevajo k okoljskim ciljem¹² (Ministrstvo za kmetijstvo in okolje 2014).

Vendar pa ima SKP tudi negativne učinke na slovensko pridelavo hrane (poleg omenjenih cen sladkorja, zaradi zaprtja oziroma prodaje Tovarne sladkorja in opustitvijo proizvodnje

---

¹⁰ Program razvoja podeželja je skupni programski dokument posamezne države članice EU ter Evropske komisije in predstavlja programsko osnovo za črpanje finančnih sredstev iz Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja. Program odraža nacionalne prednostne naloge, ki jih država članica opredeli na podlagi analize danosti in stanja kmetijstva, živilstva ter gozdarstva pa tudi vpetosti teh gospodarskih panog v dogajanje na podeželju in v celotnem prostoru (Program razvoja podeželja 2013).

¹¹ Nihanja svetovne proizvodnje sladkorja povzročajo številne presežke ali pa primanjkljaje v tržni bilanci sladkorja, pri čemer pa se sprti izravnava iz obstoječih zalog. V tržnih letih od 2003/04 do 2005/06 ter 2008/09 in 2009/2010 je bil zabeležen globalni bilančni primanjkljaj ter spremembe zalog sladkorja. Te spremembe pa so posledično vplivale tudi na svetovne cene sladkorja. Od leta 2005 dalje so cene sladkorja občutno naraščale. Sladkor (surovi oz. beli) je dosegal v januarju 2006 ceno 360 USD/t oz. 387 USD/t, v januarju 2011 pa že celo 706 USD/t oz. 786 USD/t. Če se pri tem omejimo le na EU, potem zadnji podatki prikazujejo, da se je cena belega sladkorja v zadnjem letu gibala konstantno nad 700 €/t. Za prihodnost projekcija OECD kaže, da se sicer v obdobju do 2021 pričakuje padec cen sladkorja v primerjavi z doseženimi rekordnimi vrednostmi. Vendar pa naj bi cene vseeno ostale na višjem nivoju kot v preteklem desetletju. Ravno tako pa se še naprej pričakuje nadaljnje nihanje cen in sicer kot rezultat intervencij s strani politike številnih držav na trgu sladkorja, kakor tudi nihanja proizvodnje v Aziji (predvsem Indiji) (Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede 2013a, 2).

¹² Za Slovenijo naj to nebi predstavljalo dodatnega finančnega bremena, saj je že do tedaj za te ukrepe namenjala več kot 30% sredstev (Ministrstvo za kmetijstvo in okolje 2014).

sladkorja, kar bo nekoliko podrobneje obravnavano tudi v nadaljevanju te naloge). Kot članica EU mora namreč naša država upoštevati dejstvo, da pridelava hrane v Uniji še vedno povzroča presežke, pri čemer pa se EU tudi preko SKP poslužuje spodbud k pridelovanju manj hrane, ob tem pa se z ukrepi kmetijske politike države hkrati zavzemajo za ohranjanje kmetijskih zemljišč v primeru, da bi bilo potrebno ta zemljišča zaradi različnih vzrokov ponovno aktivirati (Zimmermann v Čeh in drugi 2013, 16).

Med ukrepe za zmanjšanje pridelave hrane v EU spadajo znižanje cen sladkorja in sladkorne pese v letu 2006, obvezna praha za nadpovprečno velike pridelovalce, velike finančne podpore za ekološko kmetijstvo (vloga ekološkega kmetijstva pri zmanjšanju presežka pridelane hrane v EU bo nekoliko podrobneje opredeljena v poglavju Načini za zagotovitev večje prehranske samooskrbe v Sloveniji), finančna neatraktivnost intenzivne konvencionalne pridelave itd.¹³ Pri tem je potrebno omeniti, da sprejeti ukrepi SKP niso skladni niti z zavzemanjem organizacije FAO (Organizacija za prehrano in kmetijstvo Organizacije združenih narodov, ang. Food and Agriculture Organization of the United Nations, op. a.) po čim večji pridelavi hrane v svetovnem merilu, kot tudi ne s prizadevanjem Slovenije za čim večjo domačo pridelavo mesa, mleka ter mlečnih izdelkov (Čeh in drugi 2013, 16).

Po drugi strani so tudi subvencije kmetom nekoliko dvorezne oziroma na nek način v korist velikim državam članicam EU (ki so hkrati tudi velike pridelovalke hrane). Ker Slovenija, kot tudi nekatere druge manjše države članice EU npr. pridelava majhno količino žita (pri nas npr. nekje 4,2 tone na hektar), moramo zaradi tega žito uvažati oziroma ga kupovati, s tem pa subvencije, ki so jih pridelovalci pridobili »odtečejo nazaj« (Šoštarič 2011).

---

¹³ Praha je bila uvedena kot sredstvo za uravnavanje ponudbe, ko so možnosti pridelave žita v Evropski uniji presegale možnosti prodaje, uporabljala pa se je prostovoljno od 1988/1989 (Linguee 2014).

5 Politični vidik prehranske varnosti in samooskrbe - programi parlamentarnih strank v Sloveniji v povezavi s konceptom

Da bi bolje razumeli razvoj prehranske varnosti in samozadostnosti v Sloveniji moramo nujno raziskati tudi odnos politike do tega vprašanja. Kmetijska in okoljska politika je vitalni, sestavni del tega vprašanja, ki pa je neposredno povezan z delovanjem političnih strank in v povezavi s tem sprejemanja ustreznih zakonov na parlamentarni ravni.

V času izdelave te diplomske naloge in sicer 13. julija 2014, so v Sloveniji potekale predčasne volitve v Državni zbor¹⁴. Zaradi tega bom v tem razdelku lahko upošteval dele programov strank, ki se navezujejo na tematiko proučevanja, najnovejša razmerja moči strank v državnem zboru, ki bodo oblikovala prihodnje politike (med drugim tudi okoljsko in kmetijsko, ter s tem v neposredni navezavi na koncept prehranske varnosti in samozadostnosti) naše države.

5.1 Stranka Mira Cerarja

Kot prvo stranko oziroma njen politični program na področju kmetijstva in okolja ter s tem v povezavi s prehransko varnostjo, bom opredelil program Stranke Mira Cerarja (SMC), ki je na volitvah tudi zmagala, njen predsednik stranke pa bo najverjetnejši mandatar za sestavo nove vlade in s tem najpomembnejše vloge tudi na področju tematike, ki jo raziskujem v tej diplomski nalogi. V programu te stranke kmetijstvo vrednotijo kot temelj prehranske varnosti in zaposlovanja na podeželju. Poudarjajo, da je potrebno izkoristiti danosti slovenskega kmetijstva ter podeželja, z namenom oblikovanja novih poslovnih priložnosti. V programu je takšen proces utemeljen s terminom »lokalno za lokalno«. Njihovi cilji na tem področju so tudi krepiti partnerski odnos vzdolž verige hrane in gozdno-lesne verige, dolgoročno

---

¹⁴ Na predčasnih volitvah v državni zbor, 13. julija 2014, je imelo pravico do glasovanja skupaj 1.713.067 volivcev, od katerih pa je dejansko skupaj volilo 886.124 volivcev. Zmagovalka je bila Stranka Mira Cerarja (SMC), za katero je glasovalo 301.563 volivcev (34,49 % in 36 poslanskih mest), druga je bila Slovenska demokratska stranka (SDS), za katero je glasovalo 181.052 volivcev (20,71 % in 21 poslanskih mest), tretja je bila Demokratska stranka upokojencev (DeSUS), za katero je glasovalo 88.968 volivcev (10,18 % in 10 poslanskih mest), četrti so bili Socialni demokrati (SD), za katere je glasovalo 52.249 volivcev (5,98 % in 6 poslanskih mest), peta je bila koalicija Združena levica (ZL), za katero je glasovalo 52.189 volivcev (5,97 % in 6 poslanskih mest), šesta je bila Nova Slovenija (NSi), za katero je glasovalo 48.846 volivcev (5,59 % in 5 poslanskih mest), ter zadnja, sedma, ki se je uvrstila nad parlamentarni prag, je bilo Zavezništvo Alenke Bratušek (ZAB), za katero je glasovalo 38.293 volivcev (4,38 % ter 4 poslanska mesta (Državna volilna komisija 2014).

zmanjšanje odvisnosti od subvencij v kmetijstvu pri proizvodnji varne ter zdrave hrane, povečati dostopnost ekološke hrane domačega izvora ter spodbujati prenos inovacij ter dobrih praks na čim bolj širok krog uporabnikov v kmetijstvu ter gozdarstvu. Kot ukrepe za doseg omenjenih ciljev navajajo večjo ciljno usmerjenost ter strateško domišljenost naložbenih podpor na podeželju, kratke oskrbne verige z lokalnimi proizvodi v proizvodnji hrane ter v gozdno-lesarski verigi, spodbude za nove oblike sodelovanja na podeželju ter krepitev podpore mladim prevzemnikom kmetij. Poleg omenjenih ukrepov program stranke navaja tudi potrebo po doslednem upoštevanju zakonodaje pri spremembi namembnosti kmetijskih zemljišč s ciljem večje zaščite kmetijskih zemljišč, ki spadajo pod 1. kategorijo¹⁵ ter večja zaščita vodnih virov. Eden izmed potrebnih ukrepov v njihovem programu je tudi večja podpora skupinam slovenskih proizvajalcev pri dodajanju vrednosti primarni proizvodnji in odpiranju novih delovnih mest na podeželju. Po njihovem mnenju bi bilo potrebno formirati vzajemno kmetijsko zavarovalnico za postopno odpravo državne pomoči zaradi vremenskih razmer ter naravnih nesreč. Pri tem je mišljeno zavarovanje kot pogoj za prejem subvencij. Kot zadnji ukrep navajajo formiranje predstavitev in dejavnosti ter demonstracijskih projektov za večji prenos inovacij in dobrih praks v kmetijstvu, preskrbi s hrano ter gozdarstvu (Stranka Mira Cerarja 2014).

5.2 Stranka DeSUS

Potencialno druga največja koalicijska stranka, ki bo sestavljala verjetno prihodnjo koalicijo s stranko SMC (druga največja po številu prejetih glasov in posledično mandatov v parlamentu je SDS), stranka DeSUS v svojem političnem programu ne omenja rešitev neposredno s preučevanim konceptom prehranske samooskrbe. Še najbolj se temu konceptu približa v razdelku VII., kjer pišejo o varovanju in ohranjanju naravnega okolja. V drugem odstavku tega dela program poudarja, da se v stranki zavzemajo za preudarno trajnostno rabo naravnih virov ter za ohranjanje narave skozi varčno in večnamensko rabo tal, voda in ostalih naravnih virov. Pri tem je navedeno, da v ta namen podpirajo različne programe ukrepov za ustrezno izboljšanje kakovosti voda, zraka ter tal. Izpostavljajo predvsem programe, ki se lahko uresničijo tudi z uporabo finančnih sredstev Evropske Unije. Prav zaradi tega pa kot eno

---

¹⁵ Po naravnih lastnostih se za kmetijska zemljišča 1. kategorije šteje tista zemljišča, »na katerih je najširša možnost rabe tal, ki se kaže v možnosti gojenja kmetijskih rastlin, ki uspevajo pri nas, če lega tal omogoča uporabo ustrezne kmetijske mehanizacije« (Zakon o kmetijskih zemljiščih 1996).

izmed prioritiet navajajo uspešno črpanje sredstev iz evropskih kohezijskih ter strukturnih skladov¹⁶. Nekoliko bolj konkretno se njihov program na koncept prehranske samozadostnosti nanaša v sedmem odstavku enakega razdelka, kjer navajajo, da bodo v okviru ozaveščanja javnosti o varovanju okolja, podpirali in vzpodbujali vključenost »eko-šol« v programe osnovnih šol. Zagovarjajo tudi stalen dialog med državo ter nevladnimi organizacijami s področja varovanja okolja (DeSUS 2014).

5.3 Stranka SDS

Kot najverjetnejša največja opozicijska stranka in glede na število mandatov tudi druga največja parlamentarna stranka SDS, je pomembno poznavanje tudi njenega programa v zvezi s prehransko samozadostnostjo, saj bo kot glavna opozicijska stranka imela pomembno vlogo pri morebitnih podajanjih predlogov vladi, na področju preučevane tematike. Še najkonkretnije se program stranke »dotika« vprašanja oziroma problematike prehranske varnosti v razdelku o upravljanju s prostorom in skrbi za okolje. V 95. odstavku tega razdelka tako program navaja, da naj kmetijstvo postane konkurenčno v evropskem merilu. Dolgoročno rešitev za to ne vidijo v subvencijah, temveč v sodelovanju ter povezovanju celotne slovenske prehranske verige in osredotočenosti na kupca. Le-ta s svojim povpraševanjem usmerja spremembe v proizvodnji. V končnem delu tega odstavka navajajo, da podpirajo razvoj slovenskega kmetijstva in podeželja ter čim višjo stopnjo samooskrbe, kar naj bi bil temelj neodvisnosti slovenskega naroda in države (SDS 2014a).

---

¹⁶ Kohezijski sklad je strukturni instrument, ki je formiran od leta 1994. Državam članicam EU pomaga zmanjševati ekonomska ter socialna neskladja in stabilizirati gospodarstvo. Kohezijski sklad tako financira do 85 % upravičenih izdatkov večjih projektov in sicer s področja okoljske ter prometne infrastrukture. Do sredstev tega sklada so upravičene najmanj razvite države, ki so članice EU. Od maja 2004, ko je prišlo do največje širitve EU do sedaj, so te države vse nove članice (torej tudi Slovenija) ter Grčija, Španija in Portugalska (EU-skladi 2014a).

Med strukturna sklada pa uvrščamo Evropski sklad za regionalni razvoj ter Evropski socialni sklad. Prvi je namenjen krepitvi ekonomske ter socialne kohezije ter pomoči pri odpravljanju največjih razvojnih neravnovesij v regijah Skupnosti. Pri tem ta sklad izvaja prednostne naloge Skupnosti, ki so predvsem potreba po krepitvi konkurenčnosti ter inovativnosti, ustvarjanju ter ohranjanju trajnih delovnih mest in zagotavljanju trajnostnega razvoja. Evropski socialni sklad pa je bil ustanovljen z namenom, da zmanjša razlike v bogastvu in življenjskih standardih v državah članicah EU in regij ali spodbujanja gospodarske in socialne kohezije. Njegovo poslanstvo je investiranje v človeški kapital, ustvarjanje delovnih mest, spodbujanje zaposlenosti ter zaposljivosti. Poleg tega pa je namenjen tudi krepitvi inovativnosti (EU-skladi 2014b; EU-skladi 2014c).

5.4 Stranka SD

Kot verjetna stranka, ki bo sestavljala prihodnjo koalicijo ima stranka SD v svojem programu, glede na večino ostalih strank, precej specifično utemeljene cilje oziroma rešitve na področju stopnje samooskrbe s prehrano. V svojem strankarskem programu Program SD za mandat 2014-2018, imajo pod poglavjem Zelena ekonomija kot uvodni pogled zapisano, da ima Slovenija »dobre možnosti, da se razvije v državo dobrih praks trajnostnega razvoja. S pametnim gospodarjenjem z naravnimi viri, prehransko in energetske neodvisnostjo ter inteligentno ekonomijo« pa bodo ustvarjali nova zelena delovna mesta (SD 2014a).

V razdelku, ki se posredno navezuje na prehransko samooskrbo oziroma neposredno na prehransko varnost (Okolje za visoko kakovost življenja) navajajo potrebo po ohranjanju narave, bogastva biotske raznovrstnosti ter zdravega okolja. Navajajo tudi potrebe po ukrepih za boljšo kakovost zraka, vode ter za manj emisij toplogrednih plinov. Po njihovem mnenju bi bilo potrebno bolje izkoristiti razvojni potencial ob varstvu območij Nature 2000¹⁷, uvesti učinkovitejše postopke pri umeščanju objektov v prostor ter možnost legalizacije uporabe ter pridelave konoplje. V četrtem razdelku tega poglavja, z naslovom Povečanje samooskrbe in kakovosti hrane pa se program neposredno navezuje na koncept prehranske samozadostnosti. V tem razdelku navajajo potrebo po večji samooskrbi in proizvodnji kakovostne, varne ter cenovno konkurenčne hrane. Prav tako bi bilo potrebno vzpostaviti mehanizme za ohranitev obsega obstoječih kmetijskih zemljišč ter vzpostavitev večje produktivnosti proizvodnje. Navajajo tudi potrebo po povezanosti ter poštenih odnosih v celotni verigi od kmeta do potrošnika ter promocijo kakovosti slovenske hrane. V tem razdelku navajajo, da njihova politika nasprotuje proizvodnji gensko spremenjenih organizmov¹⁸, poudarjajo potrebo po ozaveščanju potrošnikov o zdravi prehrani ter potrebo po prednostni nabavi lokalno pridelane hrane v javnih zavodih. V naslednjem razdelku enakega poglavja (Kmetijstvo in podeželje) navajajo potrebo po ustvarjanju novih delovnih mest na podeželju ter ohranjanju že

---

¹⁷ Natura 2000 je evropsko omrežje posebnih varstvenih območij, ki so jih določile države članice EU. Glavni cilj tega programa je ohraniti biotsko raznovrstnost za naslednje rodove (ohraniti živalske ter rastlinske vrste in habitate, ki so redki ali pa so na območju Evrope že ogroženi). Evropska unija je omrežje Natura 2000 uvedla kot enega od pomembnih delov izvajanja direktive o habitatih in direktive o pticah, pri čemur je Slovenija ob pridružitvi Evropski uniji določila seznam naravnih območij, ki ustrezajo merilom obeh direktiv. Pri tem je potrebno poudariti da na varstvenih območjih Natura 2000 direktivi ne izključujeta človeške dejavnosti, temveč zagotavljata, da te dejavnosti ne bodo ogrozile narave, temveč bodo (kadar bo to mogoče) podpirale njeno ohranjanje (Natura 2000 2014).

¹⁸ Po Zakonu o ravnanju z gensko spremenjenimi organizmi je gensko spremenjeni organizem (v nadaljevanju GSO) »organizem, z izjemo človeka, ali mikroorganizem, katerega genski material je spremenjen s postopki, ki spreminjajo genski material drugače kot to poteka v naravnih razmerah s križanjem ali naravno rekombinacijo (ZRGSO-UPB1).

obstoječih, vzpodbudah za mlade prevzemnike kmetij, potrebo po zagotavljanju kratkih oskrbnih verig ter podpori malim kmetijam. Navajajo tudi potrebo po ukrepih in spodbudah ekološkemu kmetovanju, potrebe po varovanju virov, potrebe po spodbudi socialnemu podjetništvu ter drugih inovativnih pristopov na podeželju. Zanimiv je tudi njihov cilj, da se v ustavo zapiše pravico do pitne vode kot javne dobrine (SD 2014a).

5.5 Stranka NSi

Naslednja parlamentarna stranka je NSi, ki ima prav tako precej podrobno razdelan program na področju prehranske varnosti ter samooskrbe. Pod 6. poglavjem z naslovom Kmetijstvo je napisan najbolj neposreden cilj v povezavi z obravnavanim konceptom. Navajajo, da je njihov cilj vsaj 80% stopnja samooskrbe. Nadaljnje je v njihovem programu omenjenega poglavja zapisano, da se zavzemajo za »sodobno kmetijstvo, ki bo zagotovilo največjo možno stopnjo prehranske samooskrbe v Sloveniji«. Zavzemajo se tudi »za proizvodnjo kmetijskih pridelkov, ki bo zagotavljala kakovostno in cenovno dostopno hrano za vse prebivalstvo«. Njihov cilj je »vsaj 80 % stopnja samooskrbe. Zaradi globalnih podnebnih sprememb in politične nepredvidljivosti je potrebno slovenska kmetijska gospodarstva vzpodbuditi, da bodo na domači trg prispevala kar največjo količino kmetijskih pridelkov, s katerimi bo zagotovljena višja oziroma načrtovana samooskrba z visoko kakovostno domačo hrano« (NSi 2011).

Poleg omenjenih ciljev, stranka vidi boljši razvoj kmetijstva in pridelovanja hrane v družinskih kmetijah, ki naj bi bile temelj slovenskega kmetijstva, zaradi česar naj bi dosledno podpirali razvoj takšnih kmetij. Podpirajo tudi formiranje dodatnih oziroma dopolnilnih dejavnosti na kmetijah, zaradi česar tudi nasprotujejo vsem oblikam monopolov, ki škodujejo takšnim dopolnilnim dejavnostim na kmetijah (npr. turistične dejavnosti, predelava živil živalskega ter rastlinskega izvora, dejavnosti na področju energetike ter drugih komunalnih ter storitvenih dejavnosti). Zavzemajo se tudi za usklajen sonaravni ter trajnostni razvoj kmetijstva, konkurenčnost slovenskega kmetijstva, ohranitev obstoječih možnosti na področju obdavčitve kmetijskih obratov, pomoč ob naravnih nesrečah ter trajnostni razvoj na trdnih ekonomskih temeljih (NSi 2011).

Za koncept prehranske samozadostnosti je pomembno predvsem nagibanje njihove politike na področju pridelave hrane k povečanju rastlinske pridelave. Pri tem ugotavljajo veliko neizkoriščenost na področju rastlinske pridelave, kamor se uvršča poljščino, sadje, grozdje ter vrtnine. Zaradi tega se v stranki nagibajo k podpori izgradnji namakalnih sistemov, v pridelavi vrtnin pa k gradnji zavarovanih prostorov (plastenjaki in rastlinjaki) (NSi 2011).

Prav tako v programu stranke navajajo, da se bodo še posebej zavzemali za boljši razvoj živilskopredelovalne industrije ter trgovine. Zanimivo pa je tudi stališče stranke na področju subvencioniranja na področju kmetijstva, predvsem kar se tiče neplačanih kmetijskih proizvodov ter subvencioniranje medgeneracijskih prenosov kmetij na mlajše generacije (NSi 2011).

Na tem področju se torej politika stranke bistveno ločuje od večine prej obravnavanih (npr. stranka SMC in SDS). Na področju ohranjanja vitalnosti podeželja, varovanja kmetijskih zemljišč ter podpiranje ekološkega načina kmetovanja se njihov program precej navezuje na koncept endogenega razvoja podeželja v povezavi s kmetijstvom in posledično prehransko varnostjo, kar bom podrobneje obravnaval v nadaljevanju.

5.6 Stranka Zavezništvo Alenke Bratušek

Tudi v stranki Zavezništvo Alenke Bratušek (ZAB) oziroma v njihovem programu neposredno omenjajo pomembnost samooskrbe, ki jo povezujejo z ekološkim kmetovanjem oziroma ekološko pridelavo hrane, v katero naj bi po njihovih navedbah bilo usmerjenih le 3,6% vseh kmetijskih gospodarstev pri nas (ZAB 2014).

V njihovem programu na področju kmetijstva in predvsem samooskrbe ni zaslediti konkretnih rešitev oziroma se osredotočajo bolj na cilje, ki so med drugim ti, da mora razvoj kmetijstva potekati v smeri spodbujanja kmetovanja s poudarkom na samooskrbi ter ekološki pridelavi živil. Prav tako se zavzemajo za spodbude podeželju, da bi ostal poseljen ter da bi družinske kmetije povečale stopnjo zaposlitev. Prioriteta države pa je po njihovem mnenju tudi oskrba s pitno vodo. Konkretneje navajajo npr. to, da morajo subvencije za neposredna plačila postati stalnica vsake kmetije, s čimer bi se ohranila pomoč pri pridelave domače prehrane. Pomemben pa naj bi bil tudi večji fokus na dodatno turistično ponudbo doma pridelanih kmetijskih proizvodov ter vinogradništva (ZAB 2014).

5.7 Stranka Združena levica

Zadnji del strankarskega programa, ki se navezuje na koncept prehranske samooskrbe, je program stranke Združena levica (ZL). V 14. poglavju njihovega programa, z naslovom Trajnostna proizvodnja hrane, se neposredno nanašajo na koncept prehranske samozadostnosti oziroma samooskrbe. V tem delu navajajo, da je potrebno doseči varno stopnjo prehranske samooskrbe, kar bi predstavljala 80 % stopnja samooskrbe in ne današnja 50 do 60 % prehranska samooskrba, ki predstavlja za Slovenijo tveganje. Po njihovem mnenju je varna stopnja prehranske samooskrbe v današnjih in prihodnjih negotovih svetovnih razmerah na področju uvoza hrane, ena od eksistenčnih nujnosti za našo državo. Poleg tega so mnenja, da sta za zagotavljanje prehranske varnosti Slovenije, ključna zadosten obseg kakovostnih kmetijskih zemljišč ter trajno ohranjanje rodovitnosti prsti. Njihov cilj pa ni samo ohranjanje najbolj rodovitnih kmetijskih zemljišč, pač pa tudi za vsaj četrtino povečanje kmetijskih zemljišč oziroma površin. Pri tem dajejo poudarek njivskim površinam (ob tem navajajo, da je v Sloveniji prešlo razmerje z 50 % gozdov in 50 % ostalih površin v 50. letih 20. stoletja, na današnje razmerje 60 % proti 40 % v korist gozdnih površin). Po njihovem mnenju je nedopustno, da se spodbuja pridelovanje koruze za potrebe bioplinarn ter raba ostalih poljščin za pridelavo biodizla¹⁹ (ZL 2014).

V tem delu, kjer se program neposredno nanaša na stopnjo samooskrbe navajajo tudi, da

veliko oviro povečevanju samooskrbe in neodvisnosti proizvodnje hrane predstavljajo prizadevanja kapitala za povečano koncentracijo nadzora nad svetovno proizvodnjo hrane. Peščica podjetij z agresivno uporabo različnih oblik zaščite intelektualne lastnine vse bolj nadzoruje reproduktivni material, s čimer kmete spravlja v vse bolj podrejen položaj. Zakonodaja, ki predvideva izjemno visoke stroške za ščitenje sort in registracijo gensko spremenjenih organizmov, s tem onemogoča majhne žlahtnitelje, mala podjetja in javne raziskovalne ustanove ter pospešuje oblikovanje monopolov (ZL 2014).

---

¹⁹ Biodizel se uporablja kot nadomestek dizelskega goriva v avtomobilih na dizelski pogon in je trenutno edino alternativno gorivo, ki se lahko uporablja neposredno, brez kakršnih večjih predelav ali drugačnih nastavitvev na dizelskem motorju. Uporablja se lahko praktično v vseh novejših modelih osebnih avtomobilov z dizelskim motorjem kakor tudi v kmetijski mehanizaciji. Biodizel je možno pridobivati iz surovega ali pa že uporabljenega rastlinskega olja, pa tudi iz živalskih maščob. Najpomembnejša surovina za pridelavo biodizla je v evropskih državah oljna repica (82,82 %), sledi pa ji sončnica (12, 50 %) ter druge surovine, medtem ko je v ZDA ter drugod po svetu glavna surovina soja. V Sloveniji je za pridelavo najbolj uporabljena ozimna oljna ogrščica (repica), ki lahko uspeva po ozemlju celotne države. Pri tem naj bi se na en hektar lahko pridelalo približno 3 tone pridelka (Energap 2014).

Poleg tega se zavzemajo tudi za »prosto izmenjavo razmnoževalnega materiala ter za neomejeno pravico do izboljševanja kmetijskih sort in pasem v skupno dobro«. Po njihovem mnenju bi morala država ustanoviti ter vzdrževati genske ter semenske banke²⁰ in druge načine ohranjanja pomembnih sort in pasem za kmetijstvo (kamor po njihovem mnenju sodijo tudi stare slovenske sorte ter pasme, s čimer bi njihovo dragoceno gensko pestrost na ta način obvarovali pred izginotjem) (ZL 2014).

---

²⁰ V Sloveniji je sistem genske banke osnovan v okviru Nacionalnega programa Slovenska rastlinska genska banka (v nadaljevanju SRGB). Program SRGB je bil osnovan v drugi polovici devetdesetih let prejšnjega stoletja, od leta 2000 naprej pa deluje kot javna služba v kmetijstvu. Genska banka na Kmetijskem inštitutu Slovenije je med štirimi henskimi bankami, ki delujejo v okviru SRGB največja (Več kot 3200 genskih virov kmetijskih rastlin, ki so bili zbrani v zadnjih 25 letih na področju Slovenije). Namen programa SRGB je zbiranje, vrednotenje ter hranjenje genskih virov kmetijskih rastlin. Med temi so najpomembnejši vir vsake genske banke avtohtone, domače sorte ali pa populacije, ki so s svojo genetsko raznolikostjo ter prilagodljivostjo danim talnim in podnebnim razmeram dragocen vir žlahtnenja novih sort. Poleg tega so tudi pomembna »kulturna dobrina« naroda, ki ga je potrebno ohraniti za naslednje rodove (Kmetijski inštitut Slovenije 2013).

6 Odnos politike (aktualnih parlamentarnih strank) do problematike (pre)nizke stopnje prehranske samooskrbe v Sloveniji

Po pregledu volilnih programov političnih strank, katere so dobile dovolj glasov za vstop v parlament lahko opazimo precejšnje razlikovanje med njimi že v sami opredelitvi proučevanega koncepta. Pri tem gre za to ali le-tega sploh omenjajo v programu oziroma v kolikšni meri gre za neposredno omenjanje ter v povezavi z njim za formiranje rešitev izboljšanja stopnje samooskrbe.

Pri sami rabi termina prehranske varnosti in/ ali prehranske samooskrbe je opaziti, da ga v svojem programu omenjajo vse parlamentarne stranke, razen stranke ZAB, kar pomeni, da se politika na splošno gledano zaveda pomembnosti koncepta, ki ga v tej diplomski nalogi preučujem. Vendar pa je pri tem pomembno tudi, v kolikšni meri se vsebina političnega programa določene stranke navezuje na koncept oziroma, kako podrobno je le-ta tudi razdelan in v kolikšni meri so predstavljeni (morebitni) cilji ter rešitve.

Pri specifičnosti tistega dela političnega programa, ki se navezuje na koncept, je najbolj podrobno razdelan program političnih strank SD, NSi, ZL in deloma tudi SMC. Pri tem bom povzel nekatere glavne in pomembne vsebine programov obravnavanih strank na področju, ki se navezuje na prehransko varnost oziroma samooskrbo, kje (če sploh) se njihovi programi prepletajo oziroma imajo skupne točke in kateri so cilji oziroma rešitve določene politične stranke, ki se od drugih vidno razlikujejo.

Vrednotenje prehranske varnosti, samooskrbe oziroma s tem konceptom povezanega kmetijstva, kot enega izmed temeljev neodvisnosti Slovenije oziroma njene eksistence, je zaznati v programih strank SMS, SDS IN ZL, posredno pa tudi v NSi. To kaže na precej visoko zavedanje same pomembnosti koncepta v povezavi s stopnjo neodvisnosti naše države in s tem tudi varnostjo. Medtem pa potreben delež stopnje samooskrbe, ki bi predstavljal zadostno zanesljivost ter varnost naši državi, omenjata le stranki NSi ter ZL in sicer obe navajata, da bi morala ta znašati 80 %. V povezavi z izboljšanjem prehranske varnosti se večina strank nagiba k izboljšanju dostopnosti in pridelave ekološko pridelane hrane (SMC, DeSUS, SD in ZAB), medtem ko enega izmed najpomembnejših dejavnikov za povečanje samooskrbe (vzpostavitev mehanizmov za ohranitev obsega obstoječih kmetijskih površin oziroma povečanje le-teh) navajata le stranki SD ter ZL (slednja navaja, da bi bilo za dosego 80 % stopnje samooskrbe, potrebno povečati kmetijske površine za vsaj četrtno, pri čemer bi

bilo potrebno dati prednost njivskim površinam). Da je problematika nezadostne stopnje samooskrbe s prehrano občutna predvsem na področju rastlinske pridelave (poljščine, vrtnine, sadje, grozdje) in jo je potrebno torej izboljšati, pa omenja le stranka NSi. Da je potrebno izboljšati ozaveščenost prebivalcev oziroma potrošnikov o zdravi prehrani, pri čemer bi morali dati poudarek domači hrani, omenjajo stranke SD, SMC, DeSUS (ki omenja potrebo po vzpostavitvi t.i. »eko-šol« v programe osnovnih šol), NSi ter ZAB.

Kar se tiče alternativnih oziroma inovativnih rešitev, ki se znatno razlikujejo od rešitev programov drugih političnih strank (oziroma jih le-te ne omenjajo), pa sta zanimiva predvsem programa SD in program ZL. Program SD omenja potrebo po vzpostavitvi socialnega podjetništva in drugih inovativnih pristopih na podeželju, izpostavljajo pomembnost formiranja zelene ekonomije (Slovenija naj bi po njihovem mnenju imela dobre možnosti, da se razvije v državo dobrih praks trajnostnega razvoja), pri čemer bi s pametnim gospodarjenjem z naravnimi viri, energetiko in inteligentno ekonomijo ter prehransko neodvisnostjo, lahko odprli nova »zelena« delovna mesta. Kot edina stranka pa omenjajo tudi potrebo po zapisu pravice do pitne vode kot javne dobrine v ustavo ter nasprotovanje proizvodnji gensko spremenjenih organizmov. Medtem pa v programu ZL omenjajo problematiko pridelave hrane za uporabo pri pridelavi goriv. V njihovem programu je zapisano, da je nedopustno pridelovanje koruze za bioplinarne ter pridelava poljščin za izdelavo biodizla. Prav tako omenjajo problematiko prizadevanja kapitala po povečani koncentraciji nadzora nad svetovno proizvodnjo prehrane, pri čemer izpostavljajo agresivno uporabo zaščite intelektualne lastnine določenih vrst semen pridelkov²¹. V povezavi s tem navajajo, da bi bilo potrebno ohranjati in stremeti k prosti izmenjavi razmnoževalnega materiala, pri čemer je mišljeno ohranjanje pametnih sort in pasem za kmetijstvo. Pri tem

---

²¹ Eden izmed takšnih primerov subjektov kapitala, ki si prizadeva za povečanje koncentracije nadzora nad svetovno proizvodnjo hrane oziroma, ki uporablja metode zaščite intelektualne lastnine določenih vrst semen hrane, ki jih tudi gensko spreminja, z namenom približevanju monopola nad pridelavo hrane, je podjetje Monsanto. Leto je biotehnološki gigant, največji svetovni proizvajalec semen ter hkrati eden izmed največjih zagovornikov gensko spremenjenih organizmov. Monsanto je največji svetovni proizvajalec herbicida glifosat, ki ga je prodajal pod znamko Roundup. Med najbolj znanimi proizvodi Monsanta je tudi sojino seme Roundup Ready, ki je predelano tako, da mu herbicid Roundup ne more škoditi, medtem pa lahko uniči vse druge rastline. S 17.500 zaposlenimi je podjetje prisotno v 46 državah po svetu, letno pa zasluži približno 11 milijard dolarjev (za primerjavo avtor navaja primer Slovenije: predvideni proračunski prihodki Slovenije za leto 2014 znašajo 8,4 milijarde evrov oz. 10,7 milijarde dolarjev). Podjetje se v zadnjem desetletju osredotoča samo na biotehnologijo. Poleg tega je bilo podjetje tudi prvo, ki je poslovni model biotehnološke industrije apliciralo na kmetijstvo. Monsanto-vo agresivno kmetijsko politiko, v katero spada tudi patentiranje semen in politično lobiranje, mnogi kritiki označujejo kot »biopiratsvo« ter grožnjo biološki raznovrstnosti. Njegova vloga pri spremembah kmetijskih praks, aktualni in nekdanji biotehnološki izdelki ter lobiranje pri vladnih agencijah so med glavnimi razlogi, da je multinacionalka dobila prizvok kontroverznosti in s tem postala tarča različnih antiglobalizacijskih in zelenih gibanj oziroma organizacij za zaščito okolja, pa tudi kmetovalcev in običajnih uporabnikov hrane (Dnevnik 2013).

navajajo tudi potrebo po ohranjanju starih slovenskih sort in pasem, s čimer bi lahko še naprej ohranjali svojo kulturo tudi na področju prehrane. V povezavi s tem navajajo pomembnost vzpostavitve in vzdrževanja genskih ter semenskih bank.

Kot lahko razberemo iz programov političnih strank, te ponujajo dokaj širok izbor načinov oziroma ukrepov za zagotovitev boljše prehranske varnosti in večje stopnje prehranske samooskrbe Slovenije. Lahko rečem, da se slovenska politika nasplošno zaveda problematike prehranske varnosti in samooskrbe oziroma njene nizke stopnje ter ponuja nemalo (tudi inovativnih) rešitev. Vprašanje, ki se ob tem poraja pa je, kolikšna bo tudi stopnja (politične) volje pri uporabi omenjenih rešitev in predlogov v praksi, saj se problematika nizke stopnje samooskrbe s prehrano in s tem tudi prehranske varnosti ter varnosti naše države nasplošno, pojavlja praktično že od osamosvojitve naprej. V oblikovanju politike (tudi kmetijske in z njo povezane prehranske) pa so sodelovale oziroma bile tudi glavni igravec politične stranke, ki so pomemben igravec tudi danes²².

---

²² Med takšnimi parlamentarnimi strankami, ki v slovenskem parlamentu nastopajo neprekinjeno praktično že od osamosvojitve naše države pa do danes, sta stranki SDS (nastala je leta 1994 po razkolu Slovenske demokratične zveze na demokratsko in narodno demokratsko frakcijo) in SD, ki je naslednica Združene liste socialnih demokratov (ZLSD so nastali po nastopu volilne koalicije levosredinskih strank z imenom Združena lista, na parlamentarnih volitvah leta 1992. Stranka se je v Socialne demokrate preimenovala na njihovem 5. Kongresu, ki je potekal leta 2005). Med strankami, ki so bile izvoljene na zadnjih predčasnih parlamentarnih volitvah, sta v parlamentu dolgo še DeSUS (s sedanjim imenom in obliko je v parlamentu že od leta 1996) ter NSi (ustanovljena je bila leta 2000 in je v parlamentu prisotna vse od takratnih volitev) . »Novi« parlamentarni stranki po zadnjih volitvah sta SMS ter ZL in tudi ZAB, ki pa je nastala oziroma se odcepila od stranke Pozitivna Slovenija, ki ni prejela dovolj glasov za vstop v parlament (Delo 2011; SDS 2014b; SD 2014b).

7 Statistični podatki samooskrbe Slovenije

Za poznavanje stopnje samooskrbe s prehrano v Sloveniji so eden izmed ključnih kazalnikov, ki jih moramo poznati, uradni statistični podatki za proučevano dejavnost oziroma kmetijsko prehranski element države.

Stopnja samooskrbe pri zelenjavi je leta 2013 za zelenjavo znašala 33 %, od tega je bila stopnja samooskrbe s krompirjem 46 %. Stopnja samooskrbe z žitom je znašala 55 % (in 16 % manj kot prejšnje leto). Pri tem je tudi zanimiv podatek razmerja med domačo proizvodnjo ter potrošnjo žit. Domača proizvodnja je znašala 460.000 ton, medtem ko je domača potrošnja znašala približno 840.000 ton (2 % več kot v prejšnjem letu). Zanimiv je tudi podatek, ki razkriva, da je od celotne pridelave žita za namen prehrane bilo porabljenega skupaj 28 % celotne potrošnje žita. Stopnja samooskrbe z mesom je leta 2013 znašala približno 80 %. Omeniti je potrebno, da je celotna domača potrošnja mesa namenjena za prehrano in je v lanskem letu znašala 173.000 ton (SURS 2014a).

Še nekoliko natančneje je situacija na področju prehranske samozadostnosti oziroma samooskrbe Slovenije analizirana v Strategiji za izvajanje resolucije o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020. Kot uvod v problematiko samooskrbe je naveden obseg kmetijske proizvodnje, v kateri je navedeno, da je

kmetijska proizvodnja, zlasti rastlinska, močno odvisna od naravnih razmer, kar se odraža v velikih nihanjih v obsegu proizvodnje. Po letu 2000 je bil ob tem opazen zmeren trend rasti obsega rastlinske pridelave, ki pa se je v letu 2012 prekinil zaradi izjemno slabe letine kot posledica izrazito neugodnih vremenskih razmer. V živinoreji so spremembe v obsegu proizvodnje praviloma manjše kot v rastlinski pridelavi. Po letu 2007 se obseg proizvodnje rahlo zmanjšuje in to predvsem kot posledica občutnega padca proizvodnje v prašičereji. Rastlinska pridelava v zadnjih letih k bruto vrednosti kmetijstva prispeva med 51 in 55 %, živinoreja pa med 43 in 47 % (Ministrstvo za kmetijstvo in okolje 2014, 9).

V strategiji tudi ugotavljajo, da je Slovenija je neto uvoznica agroživilskih proizvodov. Pokritost uvoza z izvozom je manj kot 50 %, kar pa pomeni, da Slovenija z domačo pridelavo ne pokriva svojih potreb po agroživilskih proizvodih. Stopnja samooskrbe v Sloveniji je za živalske proizvode precej višja kot na drugi strani za rastlinske proizvode. Stalni presežki se pojavljajo le pri hmelju, ki pa je skoraj v celoti namenjen svetovnemu trgu, kravjemu mleku

(kjer je stopnja samooskrbe med 113 % in 120 %), perutninskem mesu (stopnja samooskrbe je pri tej vrsti mesa med 109 % in 115 %) in svežih jabolkih (naveden je neto izvoz, ki znaša med 10.000 in 15.000 ton letno). V zadnjih letih pa je Slovenija tudi neto izvoznik govejega mesa (stopnja samooskrbe je med 98 % in 111 %). Največji primanjkljaj je predvsem pri sladkorju, ki ga sami ne proizvajamo več in rastlinskem olju, obsežen pa je tudi pri zelenjavi (stopnja samooskrbe pri zelenjavi je namreč pod 40 %), svežem sadju (neto uvoz naj bi znašal okoli 100.000 ton letno), krompirju (stopnja samooskrbe med 55 % in 63 %) in svinjskem mesu (stopnja samooskrbe pod 50 %). Primanjkljaj pa se pojavlja tudi pri žitu (stopnja samooskrbe za vsa žita skupaj je v zadnjih dveh letih znašala dobrih 70 %). Najnižja stopnja samooskrbe med posameznimi vrstami žit v obdobju 2000–2012 je bila pri ržu in soržici (leta 2012 je le-ta znašala 50 %), najvišja stopnja samooskrbe pa je imela tritikala, (skoraj 89 %) in je v tem obdobju tudi najhitreje naraščala. Stopnja samooskrbe pri pšenici je leta 2012 znašala 65 %, pri ječmenu je znašala nekaj več kot 81 %, pri koruzi za zrnje pa je presegla 71 %. Manjši primanjkljaj naj bi bil zabeležen tudi pri jajcih, nekoliko večji pri medu, medtem ko sta pri mesu drobnice prireja in poraba dokaj izravnani. Na področju vina se izvozno-uvozni status spreminja, pri čemer pa je Slovenija tradicionalno neto izvoznik vina z geografskim poreklom in neto uvoznik vina brez geografskega porekla. Stopnja samooskrbe z vinom je v tržnem letu 2011/2012 dosegla 102 %, v tržnem letu 2012/2013 pa nekoliko manj in sicer 82 % (Ministrstvo za kmetijstvo in okolje 2014, 9).

V Sloveniji pa je poleg nizke stopnje samooskrbe s tradicionalno oziroma konvencionalno pridelano hrano, nizka tudi samooskrba z ekološko pridelanimi živili. Delež ekološko pridelanih živil v prodaji je bil leta 2010 komajda enoodstoten. Od tega pa je bilo le 20 % ekoživil slovenskega porekla (Ministrstvo za kmetijstvo in okolje 2014, 9).

Kot kaže spodnja tabela primerjave samooskrbe s hrano v Sloveniji med leti 2000 ter 2012, lahko opazimo občuten padec rastlinsko pridelane hrane (predvsem sveže predelane zelenjave) ter krompirja. Pri sladkorju se je delež njegove pridelave spustil celo na nično stopnjo, za razliko od npr. leta 2006, ko je ta znašala še 59 %²³. Nekoliko bolj občuten padec

---

²³ Posledica končanja proizvodnje sladkorja v Sloveniji je bilo zaprtje edinega proizvodnega subjekta sladkorja pri nas in sicer Tovarne sladkorja Ormož (v nadaljevanju TSO) v proizvodnem letu 2006/2007, ki pa je pred tem omogočal relativno visoke pridelke (letna proizvodnja sladkorja je namreč znašala okoli 42.000 ton). S tržnim letom 2006/2007 pa se je zaključila uspešna proizvodnja sladkorja v Sloveniji. Vzrok so bili močno poslabšani pogoji gospodarjenja, ki jih je določila politika EU. Ti veliko slabši pogoji pa so posledica globalizacijskih vplivov in odločitve EU. V letu 2012 in tudi že prej se je izkazalo da je bilo prenehanje pridelave sladkorne pese in proizvodnje sladkorja v Sloveniji velika strateška napaka. Od napovedi o zmanjšanju cene sladkorja, se je izkazalo, da je cena na evropskem trgu zelo visoka in sicer kar nekajkrat od napovedane zaščitne cene (le-te so navedene že v opombi v poglavju Določila SKP, ki pomembno vplivajo na slovensko kmetijstvo in proizvodnjo hra-

pridelave je zaznati tudi pri mlečnih izdelkih in sicer pri siru in skuti ter maslu. Leta 2003 je znašala stopnja prvih dveh dobrih 112 %, masla pa kar 245 %, medtem ko je leta 2012 znašala stopnja pri prvih dveh le še slabih 60 %, masla pa 78,1 %. Tako kot je bilo omenjeno v zgornjih podatkih, pa je tudi s spodnje tabele razvidno, da je povprečno stopnja pridelanega mesa še vedno precej visoka (meso skupaj z drobovino 83,4 % ter goveje in telečje meso 111,5 %).

Tabela 7.1: Stopnja samooskrbe s kmetijskimi proizvodi (%); 2000–2012

Koledarsko leto	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Žito (brez riža)	48,0	46,1	62,8	37,6	63,3	60,0	50,0	53,6	63,5	55,4	56,5	71,1	70,2
- pšenica	62,8	58,0	63,2	47,3	53,7	48,0	44,0	46,6	55,1	47,9	49,3	54,9	64,8
- koruza	47,8	45,2	74,8	37,6	77,3	72,1	57,0	58,0	72,3	60,7	61,5	82,4	71,5
- ječmen	30,0	33,2	34,4	24,3	45,2	50,5	44,7	52,7	57,1	52,8	54,3	68,0	81,3
- rž	7,4	18,4	17,1	20,6	42,1	36,3	17,3	21,6	18,8	22,0	31,1	43,2	49,6
Krompir (svež in predelan, brez škroba)	83,3	78,5	85,0	64,5	86,0	74,1	59,8	70,4	57,4	62,8	63,0	62,9	55,1
Sladkor	58,2	32,9	48,7	40,3	40,7	48,5	59,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Zelenjava (sveža in predelana)	47,1	39,4	42,1	37,2	43,3	44,9	38,6	33,7	36,2	37,5	30,1	36,7	34,0
Vino - tržno leto	:	:	:	:	:	95,5	91,3	105,1	96,8	100,2	96,3	101,4	82,3
Meso (skupaj z drobovino)	91,6	99,6	97,1	97,3	91,9	88,4	88,0	92,5	90,9	82,6	84,0	84,7	83,4
- goveje in telečje meso	95,9	119,1	116,9	106,7	96,5	93,4	101,4	101,2	103,0	98,0	105,8	109,7	111,5
- prašičje meso	76,6	80,7	77,8	86,5	79,9	69,5	69,6	73,6	70,2	54,8	52,3	49,5	46,5
- meso drobnice	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	99,5	99,5	98,6	98,5	97,4	97,8	99,0	99,1
Mleko, skupaj (ekvivalent SS)	113,2	116,5	115,2	115,6	113,8	113,4	120,2	120,3	114,7	113,8	116,3	119,7	117,0
Mlečni izdelki - tržna bilanca													
- sveže mleko	145,6	147,6	139,3	129,0	146,4	135,2	116,4	126,7	98,6	105,5	110,8	107,9	107,8
- fermentirani izdelki	155,7	158,0	155,5	134,9	119,2	101,1	97,3	92,3	92,1	82,8	79,5	83,9	85,3
- smetana	104,8	104,4	101,7	100,6	108,8	105,8	99,4	96,8	92,6	95,9	114,5	101,9	105,9
- sir in skuta	107,7	109,6	110,3	112,4	104,6	89,9	77,8	66,5	65,1	61,5	63,7	63,6	59,8
- maslo	172,0	175,1	191,0	245,0	192,9	156,5	119,5	102,2	91,4	86,7	89,8	89,1	78,1
Jajca	95,4	97,7	96,7	103,9	102,9	94,4	96,8	95,1	95,4	93,1	92,7	96,2	92,2
Med	111,7	104,5	105,3	97,5	102,0	75,2	80,9	77,9	81,5	85,0	74,1	85,2	51,2

Vir: prirejeno po Ministrstvo za kmetijstvo in okolje (2014, 10) in SURS in KIS (2013).

ne. Poleg tega se v EU tudi močno čuti pomanjkanje sladkorja, zaradi česar predelovalna živilska industrija trpi izgube (Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede 2013b, 1–2).

8 Koncept endogenega razvoja podeželja v povezavi s konceptom prehranske samooskrbe

Ker se koncept prehranske varnosti in v okviru njega koncept prehranske samozadostnosti neposredno navezuje na pridelavo in predelavo hrane na ozemlju določene države, ki želi doseči čim višjo stopnjo prehranske neodvisnosti, je v tem smislu pomembna navezava tudi na koncept endogenega razvoja podeželja te države. V tem primeru je torej pomembno, da država svoja regionalna in lokalna območja spodbuja k razvoju oziroma proizvodnji ali izkoriščanju virov, ki so za to določeno območje značilni in ki imajo za takšne dejavnosti že razvite mehanizme ali pa bi jih lahko imela, pa jim pri tem lahko pomaga država. Nekatera lokalna območja imajo tako npr. dobre oziroma potrebne podnebne razmere, kot tudi naravno-okoljske vire (npr. zadostna vodnatost), pa tudi dobro razvito infrastrukturo, za pridelovanje in predelavo hrane, ki jo lahko naprej tržijo prebivalstvo v ožjem – lokalnem okolju, kot tudi na območju celotne države, v kateri se takšna regija oziroma okolje nahaja. Pri tem ima lahko določeno okolje ugodni prvi dve omenjeni razmeri, nima pa npr. še razvite potrebne infrastrukture in/ali potrebno usposobljenega kadra. Pri razvoju le-tega lahko pomaga državna oz. centralna oblast, ki si na takšen način, da sredstva namenja za decentraliziran razvoj (v našem primeru pridelave in predelave hrane ter tako povečanju prehranske samozadostnosti), zagotavlja tudi večji razvoj na centraliziranem nivoju in s tem tudi večjo moč (s katero je povezana tudi prehranska varnost oziroma samozadostnost).

Ker je bil koncept endogenega razvoja podeželja podrobno obravnavan v poglavju Ključni pojmi – Endogeni razvoj podeželja, bom v tem delu podrobneje opredelil »nadgradnjo« endogenega pristopa razvoja oziroma dopolnjeno, najnovejšo različico in sicer neoendogeni pristop. Le-ta je še posebej aktualen na primeru Slovenije, saj se skozi celotno obdobje od njene osamosvojitve pa do danes, v okviru načrtov regijske ureditve države, pojavljajo različne diskusije in poizkusi ureditve državnih območij v regijske razdelke (kot je to npr. v Avstriji) in s tem decentralizacija gospodarsko-politične ureditve v državi (Potočnik Slavič 2010, 36).

Neoendogeni pristop temelji na ideji, da se družbeno in gospodarsko stanje lahko še najboljše izboljša s prestrukturiranjem javnega posega (oziroma intervencije). Pri tem gre za alternativo običajni praksi centralnih oblasti, katere posege oblikujejo tako, da delujejo sektorsko nepovezano ter predvidevajo rešitev družbenogospodarskih problemov s preverjenimi oziroma standardnimi ukrepi – ne glede na lokacijo in kulturo določene regije oziroma

lokalnega območja. Bistvo neoendogenega pristopa (v tem primeru izrazito ozemeljskega oziroma teritorialnega pristopa) je v tem, da lokalno območje ima ali pa mora pridobiti zmožnosti, da nase prevzame nekatere odgovornosti za izboljšanje obstoječega stanja. Hkrati mora razviti strukture, katere bodo vzpostavile in nadaljevale lokalni razvoj. Neoendogeni razvoj ima poleg omenjene še dve temeljni značilnosti. To sta, da morajo vse razvojne aktivnosti čim več koristi zadržati znotraj lokalnega prostora in usklajenost razvoja s potrebami, zmožnostmi, pričakovanji ter vrednotami lokalnega prebivalstva (Potočnik Slavič 2010, 36).

V okviru neoendogenega pristopa razvoja je potrebno omeniti tudi pobudo oziroma program LEADER²⁴, katerega cilje poizkušajo zasledovati države EU.

Program oziroma pristop LEADER se je takrat še v okviru Evropske skupnosti kot pobuda začel izvajati leta 1991. Namenjen je izboljšanju razvojnih možnosti podeželja, pri čimer se izkorišča lokalne vire ter formiranju aktivne vloge lokalnega prebivalstva. Osnovni cilj pristopa LEADER²⁵ je tako izgradnja lokalnih zmogljivosti, izboljšanje zaposlenosti, diverzifikacija dejavnosti na podeželju, spodbujanje lokalnega endogenega razvoja, izboljšanje upravljanja na podeželskih območjih ter širjenje inovativnosti (SMERNICE 2008, 13).

Pristop LEADER vsebuje sedem temeljnih načel, katera celovito usmerjajo razvoj podeželskih območij. Vsako načelo se pozitivno dopolnjuje ter povezuje z ostalimi skozi celoten postopek izvajanja. Ima trajne učinke na dinamiko podeželskih območij in sposobnost reševanja problemov, ki se navezujejo na sam razvoj. Temeljna načela tega pristopa sestavljajo: lokalne razvojne strategije morajo izhajati iz območja; pristop »od spodaj

---

²⁴ Preko treh oziroma sedaj že štirih programskih obdobj (tretje je bilo za obdobje od leta 2007 do 2013) je LEADER postal sestavni del politike EU razvoja podeželja. Do danes se je razvil kot pristop in orodje, poleg tega pa so se širila tudi območja njegovega izvajanja (v njegovem začetnem obdobju med letoma 1991 do 1993 je območje njegovega izvajanja znašalo 367.000 km², v obdobju 2000 do 2006 pa že 1.577.386 km² območja EU (SMERNICE 2008, 16).

Pri tem je potrebno omeniti tudi, da je v okviru LEADER poleg območij vplivanja tega programa, opredeljeno tudi predvideno število prebivalstva, ki sodelujejo ali pa čutijo vpliv določenega programskega razvoja v okviru LEADER programov. Le to naj bi vključevalo območja, na katerih živi od 5.000 do 150.000 prebivalcev. Teoretično gledano, se tako pobuda LEADER izvaja na celotnem ozemlju Slovenije, razen na območjih mestnih naselij z več kot 10.000 prebivalci (Kokolj Prošek v Potočnik Slavič 2010, 36).

²⁵ Pristop LEADER je namenjen vsem prebivalcem podeželja, ki so zainteresirani oziroma želijo poiskati ter razviti lokalne pobude za razvoj njihovega območja in sodelovati pri njihovih izvedbah. To so lahko tako predstavniki javnih ali zasebnih institucij na nacionalni, regionalni ali lokalni ravni, kakor tudi vsi ostali zainteresirani člani podeželske skupnosti (SMERNICE 2008, 13)

navzgor« (*ang. bottom-up approach*); lokalne akcijske skupine (LAS²⁶) ali javno-zasebno partnerstvo; inovativnost; povezani in več sektorski ukrepi oziroma aktivnosti; povezovanje v mrežo ter sodelovanje (SMERNICE 2008, 13–15).

V programskem obdobju med leti 2007 in 2013 je pristop LEADER postal del politike razvoja EU podeželja. Le-to se financira v okviru Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja (EKSRP). To pa pomeni, da je skupaj z ostalimi tremi osmi vključen v nacionalne ter regionalne Programe za razvoj podeželja. Za izvajanje osi LEADER so morale v prejšnjem obdobju, ki se je zaključilo konec lanskega leta, stare države članice EU nameniti vsaj 5 %, nove članice pa vsaj 2,5 % javnih sredstev. V Sloveniji je za (četrto) os LEADER bilo namenjenih 3 % sredstev Programa razvoja podeželja Republike Slovenije v prejšnjem, tretjem obdobju LEADER programa.

---

²⁶ LAS temelji na tripartitnem partnerstvu. Le-to je sestavljeno iz predstavnikov javnih institucij (javni sektor), gospodarstva (ekonomski sektor) ter civilne družbe (zasebni sektor) (SMERNICE 2008, 14).

9 Vpliv aktualnih, zaostrenih odnosov med EU ter Rusko Federacijo na področju prehranske (samo)oskrbe

Ker na stopnjo prehranske samozadostnosti tako EU kot posledično tudi naše države vplivajo tudi ekonomsko-tržni procesi med nami in ostalimi državami in/ali zvezami držav, ki pri zagotavljanju potrebne preskrbe s hrano medsebojno sodelujejo oziroma trgujejo, je pomembno, da ta vidik zagotavljanja samooskrbe s prehrano osvetlimo tudi na primeru odnosa med EU in Rusko Federacijo. Le-ti sta pomembni trgovski partnerki, vendar pa se je njuno sodelovanje (praktično na vseh področjih, kot npr. na političnem, varnostnem, kulturnem, gospodarskem itd.) zaradi t.i. ukrajinske krize v zadnjem obdobju zaostriло v tolikšni meri, da sta druga proti drugi sprejeli različne sankcije.

Kot povračilne ukrepe oziroma sankcije je Ruska Federacija 6. avgusta 2014 sprejela prepoved uvoza vseh prehrabnih izdelkov iz ZDA ter določenih prehrabnih izdelkov iz držav EU, Kanade, Avstralije ter Norveške, ki so že pred tem proti Ruski Federaciji sprejele določene gospodarske sankcije in sicer za obdobje enega leta²⁷. Uradni začetek prepovedi uvoza je pričel veljati 7. avgusta 2014 po sprejetju resolucije ruske vlade, ki je sledila uredbi oziroma dekretu št. 560, predsednika države Vladimirja Putina. Uradno so oblasti resolucijo imenovali, kot sprejetje posebnih ekonomskih ukrepov za zagotovitev varnosti Ruske Federacije (The Russian Government 2014).

Uvedbo sankcij je predsednik Ruske Federacije komentiral kot preudarno in previdno z namenom, da poleg sprejetja protiukrepov proti sankcijam zahodnih držav, s tem pomagajo tudi domačim pridelovalcem tako, da tudi ruski potrošniki ne bi bili prizadeti (Rt.com 2014).

Nekaj dni kasneje je sicer Ruska Federacija nekoliko omilila embargo (prepoved uvoza, op.a.) na uvoz hrane in sicer so s seznama prepovedi uvoza umaknili mladice lososa, mleko ter mlečne izdelke brez laktoze, semenski krompir, sladko koruzo, grah, prehranska dopolnila ter vitamine (Rtvslo.si 2014b).

---

²⁷ Že nekaj dni pred tem je Ruska Federacija prepovedala uvoz sadja in zelenjave s Poljske. Za tem in še pred uvedbo obravnavanih sankcij proti državam članicam EU, pa je sprejela prepoved uvoza goveda in govedine iz Romunije. Razlog za to naj bi bil sicer po navedbah ruskih oblasti primer bolezni norih krav v bližini romunskega mesta Cluj. Sicer pa je prepoved izdala za svežo in zamrznjeno govedino, svežo in zamrznjeno svinjino, svežo in zamrznjeno perutnino, slano, sušeno ali dušeno meso, ribe, mleko in mlečne izdelke, zelenjavo, sadje in oreščke (Rtvslo.si 2014a).

Ob sprejetih sankcijah velja omeniti, da le-te ne bodo povzročile le padec uvoza držav EU v tujino (v tem primeru v Rusko Federacijo), temveč tudi spremembo cen pridelkov oziroma hrane v državah članicah EU. Te so se spremenile (znižale), zaradi ustvarjenega presežka, ki je nastal zaradi zaustavitve uvoza določenih prehranskih izdelkov oziroma pridelkov. Gledano s strani potrošnikov, bi bilo znižanje cen celo zaželeno, vendar pa je pri takšnih nenadnih opustitvah oziroma zaustavitvah uvoza dobrin učinek ponavadi negativen, saj država oziroma njeno gospodarstvo izgubi načrtovan finančni priliv, kar pa lahko posledično občuti praktično vsak posameznik.

Omeniti je potrebno, da EU v Rusijo izvozi približno 10 % vseh svojih kmetijskih pridelkov, kar znaša 5,2 milijarde evrov letno, medtem ko pri ZDA, ki so največja zagovornica uvedbe sankcij, vsota izvoza pridelkov v Rusijo znaša znatno manj in sicer 534 milijonov evrov. Pri ustvarjenih presežkih države skušajo le-te porabiti oziroma prodati na domačem trgu, zaradi česar pospešeno vodijo razne kampanje z namenom pospešitve domače proizvodnje²⁸ (Finance.si 2014; Rtv slo.si 2014c).

Ob tem je potrebno tudi omeniti, da države članice od EU pričakujejo, da jim bo le-ta pomagala pri izgubah oziroma nadomestitvah dobička, ki bi ga ustvarile ob uvozu svojih pridelkov Rusiji, z raznimi kompenzacijami ali pa nadomestili. Eno izmed takšnih nadomestil je npr. EU namenila za pridelovalce breskev in nektarin (predvsem Italiji, Španiji, Franciji in Grčiji) in sicer v višini slabih 30 milijonov evrov ter dodatnih 3 milijone evrov za promocijo domače potrošnje omenjenih dobrin (European Commission 2014).

---

²⁸ Na Poljskem, kjer v Rusijo letno izvozijo 750.000 ton jabolk (Slovenija jih letno proizvede 75.000 ton, kar je dvakrat več od potrebe), se je tako na družabnih omrežjih razširila kampanja »Jabolko na dan drži Putina stran«. Z eno izmed podobnih kampanj se je reševanja presežkov lotila tudi Avstrija, katere oblasti trdijo, da bi upad prodaje premostili že, če bi vsak prebivalec zaužil eno jabolko več na teden (Rtv slo.si 2014c).

10 Ključni dejavniki oziroma pogoji za zagotavljanje prehranske varnosti v Sloveniji in pomanjkanje le-teh

Kot najbolj ključna naravna predpogoja za doseg zadostne prehranske varnosti naše države, se po mnenju stroke, ki je za vlado izdala predloge, štejeta zadostno velika kmetijska zemljišča ter ohranjanje naravne rodovitnosti prsti oziroma tal. Po strokovni analizi bi v geografsko in klimatsko podobnih razmerah, kot so v Sloveniji, za varno prehransko oskrbo prebivalcev naše države, potrebovali vsaj 3000 m² uporabnega kmetijskega zemljišča na prebivalca (v takšno zemljišče lahko štejemo njive, trajne travnike ter pašnike, sadovnjake in vinograde) oziroma, če se orientiramo le na obdelovalna kmetijska zemljišča, 2500 do 3000 m² le-teh (Hrustel Majcen in Odnos do kmetijske zemlje v Plut 2012a, 2). Pri tem pa je potrebno upoštevati, da so na dveh tretjinah vseh kmetijskih zemljišč v Sloveniji izraziti naravni dejavniki, ki omejujejo zadovoljivo pridelavo hrane, poleg tega pa je njivskih površin manj od ostalih. Zaradi tega je dejanska potrebna površina kmetijskih zemljišč v uporabi za varno oskrbo (doma pridelane) hrane nekoliko večja od navedenih količin oziroma površin na prebivalca (Plut 2012a, 2).

Za vpogled v upravljanje s kmetijskimi zemljišči v Sloveniji naj navedem samo nekaj ključnih podatkov, ki prikazujejo zmanjšanje kmetijskih površin zaradi prestrukturiranja le-teh v zemljišča za pozidavo ter zaraščanja kmetijsko rodovitnih površin.

V obdobju od osamosvojitve Slovenije pa do leta 2009 je zaradi zaraščanja kmetijskih površin in pozidave le-teh, naša država izgubila 93.000 ha oziroma 17 % vseh kmetijskih zemljišč. Količino oziroma površino njivskih površin pa je zmanjšala za 71.000 ha oziroma za 29 % le-teh. V obdobju od osamosvojitve pa do leta 2001 se je tako delež pozidanih površin, tudi na račun kmetijskih površin, povečal za 18.431 ha oziroma za 6,3 ha na dan (Ravbar v Plut 2012, 2). V letih med 2002 do 2007 je bilo tako npr. pozidanih za 19.712 ha površin. Od tega je bilo kar 65 % površin kmetijskih, pri čemer je bilo dnevno pozidanih 7 ha kmetijskih površin (Odnos do kmetijske zemlje 2010 v Plut 2012a, 2–3).

Kot primerjavo Plut (2012a, 3) navaja, da je bilo leta 2007 povprečje žitnih površin na prebivalca na svetovni ravni 0.10 ha, v istem obdobju pa je bilo v Sloveniji približno 100.000 ha žitnih površin oz. 0.05 ha na prebivalca.

Vendar pa so na primeru pridelave žit, nekateri strokovnjaki mnenja, da v Sloveniji ni možno pridelati občutneje več žita, kot ga trenutno. Tako npr. Andrej Simončič (direktor Kmetijskega inštituta Slovenije) meni, da zaradi premajhnega števila kmetov (ki imajo dovolj mehanizacije, da bi bili sposobni obdelati velike površine njiv z žiti, op. a.), kolobarja, rodovitnosti in drugih razmer, ni možno računati na večjo pridelavo žita²⁹ (Šoštarič 2011).

Splošna stopnja prehranske samooskrbe Slovenije je leta 2008 znašala le okoli 50 %. Za primerjavo Plut (Odnos do kmetijske zemlje v Plut 2012a, 3) navaja leto 1970, ko je ta znašala za približno 20 % več. Leta 1991 je bil ocenjen delež agregatne stopnje samooskrbe s hrano 93,3 %, očiščen delež samooskrbe (zaradi uvoza močnih krmil) pa je znašal 78 %. Kasnejši oziroma sodobnejši izračuni stopnje samooskrbe pa za področje rastlinskih proizvodov kažejo med 33–70 % samooskrbo (odvisno od vrste rastlinskega proizvoda, kar pa je bilo omenjeno že v poglavju Statistični podatki samooskrbe Slovenije, op. a.).

Plut (2012a, 3) tako predpostavlja, da je najočitnejši vzrok za strateško nizko stopnjo prehranske samooskrbe Slovenije zmanjšanje njivskih površin. Poleg tega pa je pomemben dejavnik tudi neizkoriščenost naravnega kmetijskega potenciala. Pri tem predpostavlja oziroma ugotavlja tudi povezanost med domačo oziroma nacionalno stopnjo grožnje samooskrbe s prehrano (med katero uvršča opuščanje obdelovalnih površin ter obsežne pozidave na pretežno najbolj rodovitnih ravninskih površinah) ter globalen vidik grožnje zmanjševanja prehranske varnosti zaradi pričakovanega splošnega pomanjkanja hrane na svetovnem nivoju.

Kot lahko razberemo iz spodnje tabele, je pri primerjavi različnih vrst ter deleža kmetijskih površin na prebivalca, med EU ter Slovenijo mogoče zaslediti precejšnje razlikovanje in sicer v smislu zaostajanja Slovenije za povprečjem držav EU (prevladujemo le v večjem deležu gozdnih površin na prebivalca, kar pa je seveda v kontekstu kmetijskih površin negativen trend).

---

²⁹ Simončič navaja, da je nekje od 3.000 do 5.000 kmetov, ki so sposobni obdelati 170.000 ha poljedelskih površin ter 25.000 ha trajnih nasadov, od česar je za samo pšenico namenjenih 60.000 ha površin. Zaradi tega tako pri nas ne gre računati na ekonomijo obsega (Šoštarič 2011).

Tabela 10.1: Kmetijska zemljišča EU (2007) in Slovenije (2009)

	EU-27 (2007)	Slovenija (2009)
Delež kmetijskih zemljišč v uporabi od skupne površine (%)	40,1	24,3
Kmetijska zemljišča v uporabi na prebivalca (m ²)	3510	2297
Obdelovalne površine (%)	24,2	8,6
Obdelovalne površine na prebivalca (m ²)	2080	858
Gozdne površine na prebivalca (m ²)	3540 (za 42 %-no gozdnatost EU-27)	5814 (za 58 %-no gozdnatost Slovenije)

Vir: Plut (2012b, 15), Key figures on Europe (2010); Statistični letopis RS (2010); Suhadolc in drugi (2010).

11 Načini za zagotovitev večje prehranske samooskrbe Slovenije

Kljub navedenim negativnim trendom oziroma dejavnikom pa naj bi strokovne ocene nakazovale na to, da Slovenija razpolaga z zadostnimi količinami potencialnih kmetijskih zemljišč, s katerimi bi lahko sedanjo stopnjo prehranske samooskrbe (ki je nizka in posledično tudi varnostno zelo tvegana) bistveno povečala. Pri tem Plut navaja, da bi bilo potrebno v obdobju do leta 2030 obseg kmetijskih zemljišč povrniti na približno takšno stanje, kot je bilo leta 1960³⁰. Plut navaja, da bi morali skorajda celotno kmetijsko proizvodnjo usmeriti v integralno ter predvsem ekološko pridelano hrano za oskrbo prebivalstva (navkljub nekoliko manjšim donosom, ki pa bi bili trajnejši). Pri tem bi morala kmetijska proizvodnja oziroma sektor pridelave hrane imeti bistveno večji poudarek na žitih (pri čemer je mišljena pšenica in ne koruza), pa tudi na pridelavi zelenjave, katere stopnja samooskrbe je trenutno le 40 %, ter na pridelavi sadja in grozdja. Razlogov za takšno prestrukturiranje kmetijske proizvodnje oziroma pridelave hrane je več. Ti so, da ima velik delež kmetijskih površin (dve tretjini) omejene naravne razmere za pridelavo hrane (težji pogoji za pridelavo hrane), velik delež kmetijskih površin leži na varovanih in vodovarstvenih območjih (skupno je takšnih površin na več kot polovici celotnega državnega ozemlja), prodne ravnice naj bi imele tudi prednostno vodooskrbno vlogo in ne kmetijsko ter drugi razlogi (Plut 2012a, 3).

Zanimiv in na nek način tudi logičen predlog je, da bi morala biti pridelava živalske krme predvsem v ravninskem svetu omejena, medtem ko naj bi v vzpetem (gričevnato-hribovitem) svetu prevladujoče travniške oziroma pašniške površine omogočale tradicionalno in s tem bolj humano živinorejo proste paše (govedoreja, ovčjereja, kozjereja, itd.). Izjema na takšnih območjih naj bi bili (v okviru pridelave hrane) le sadovnjaki in vinogradi (Plut 2012a, 3).

Eden izmed ogrožajočih dejavnikov, ki bodo negativno vplivali (in že vplivajo) na stopnjo samooskrbe so tudi podnebne spremembe. Tudi zaradi teh, je potrebno kmetijsko produkcijo prilagoditi, pri tem pa je bistveno, da se na sonaraven, ekosistemski ter večplasten pretehtan način zagotovi več namakalnih kmetijskih površin (Suhadolc in drugi v Plut 2012a, 3). Pri tem bi bilo potrebno znatno omejiti tudi pridelavo kmetijskih rastlin, ki so namenjena za

---

³⁰ Pri tem Plut podaja predlog, da bi bilo leta 2030 v Sloveniji (gledano vse površine skupaj) približno 50 % gozdnih ekosistemov, nad 40 % agrarnih ekosistemov ter nekaj pod 10% nerodovitnih površin. Za primerjavo navaja, da je bilo leta 1875 na ozemlju Slovenije le 35 % gozdnih površin, leta 1947 je ta delež znašal 43 %, leta 1990 53 %, leta 2009 pa že 60 % (Suhadolc in drugi v Plut 2012a, 3).

proizvodnjo biogoriva³¹. Proizvodnja takšne hrane oziroma rastlin bi bila možna praktično le na zastrupljenih oziroma kako drugače degradiranih površinah (Plut 2012a, 3).

Problematiko uporabe pridelkov za predelavo le-teh v namen proizvodnje biodizla, bioetanola in bioplina problematizira tudi Tajnšek (Čeh in drugi 2013, 18). V svoji študiji ugotavlja, da ima EU »kot celota, nasprotno kot Slovenija, težave s kmetijskimi presežki, zato si kmetijsko učinkovite države lahko privoščijo pridelavo biodizla, bioetanola in bioplina iz pridelanega zrnja poljščin, za slovensko državo pa je postavljanje bioplinarn na osnovi koruzne silaže in zrnja nadvse sporno, ker se na ta način še dodatno zmanjšuje in drobi njivski prostor, katerega pridelke ob dražitvi žita in soje nujno potrebuje slovenska živilska in žitno predelovalna industrija«. Ob tem ponuja rešitev, da »vse energetske ekvivalente bioplina in drugih obnovljivih virov energije lahko več kot v zadostni meri pokrijemo z neizkoriščeno lesno maso. Tako je tudi ta raba njiv za nekmetijske namene nov, zelo negativen poseg v njivsko rastlinsko proizvodnjo«.

Višjo stopnjo samooskrbe z žiti pa bi bilo možno doseči tudi z zmanjšanjem domače proizvodnje in porabe mesa, kar sicer prinaša zahtevno potrebo po spremembi prehranskih navad³² (Plut 2012a, 3).

Problematiko prehranske navade tako nasplošno, kot tudi prebivalcev Slovenije, obravnava v svojem delu tudi Tajnšek (Čeh in drugi 2013, 15). Pri tem ugotavlja, da prebivalstvo naše države zaužije preveč maščob in premalo ogljikovih hidratov. Tudi zaradi tega, bi bilo potrebno slovensko kmetijstvo prestrukturirati v smeri prehoda na doma pridelano, kalorično zadostno uravnoteženo zdravo prehrano, pri čemer je najboljše razmerje med beljakovinami, maščobami ter ogljikovimi hidrati 13 : 25 : 61.

Preveliko stopnjo proizvodnje in porabe mesa problematizira tudi Sage. Po njegovih navedbah naj bi Roberts (2008) ugotovil, da v zadnjih petdesetih letih svet ni le dosegel

---

³¹ Leta 2010 je bilo v Sloveniji v ta namen posejano za 5300 ha oljne ogrščice, pri tem pa se je za proizvodnjo bioplina uporabljala tudi silažna koruza (Plut 2012a, 3).

³² Za prehrano, ki je zasnovana na mesu, se v povprečju porabi 4-krat več virov, kot za prehrano temelječo na zelenjavi ali sadju oziroma za vegetarijansko prehrano (Plut 2012b, 13).

Po podatkih FAO (Organizacija za prehrano in kmetijstvo Organizacije združenih narodov, ang. Food and Agriculture Organization of the United Nations, op. a.) umre vsak 7 prebivalec našega planeta neposredno zaradi lakote ali podhranjenosti (Koerschens v Čeh in drugi 2013, 16).

Vendar pa pojem pomanjkanja hrane v svetu ni absoluten temveč relativen, saj v deželah izobilja ljudje zaužijejo v povprečju prevelike količine z živalskimi maščobami in beljakovinami bogate hrane, posledica tega pa so bolezni, ki so povezane z debelostjo ter z njo povezane presnovne motnje (kot je npr. diabetes, visok krvni pritisk, srčne ter koronarne bolezni, itd.). V zahodnih državah je tako industrija »fast food« prehrane povzročila t.i. nevrotično »prenažiranje« prebivalstva z energijsko visoko vredno hrano (Čeh in drugi 2013, 16).

izredno visoke stopnje porabe mesa, temveč je presegel vsa pričakovanja o svetovni porabi mesa, kar pa lahko predstavlja katastrofalne posledice vzdrževanja takšne porabe. Hkrati pa tudi priznava, da bi bilo takšen trend težko spremeniti (Sage 2014, 113).

Plut kot končno oceno za doseg (varne) višje stopnje prehranske samooskrbe navaja, da bi za najmanj 70 ali pa 80 % prehransko samooskrbo Slovenije (pri čemer je mišljena rastlinska proizvodnja, katere stopnja samooskrbe je pri nas občutno nižja kot stopnja proizvodnje oziroma pridelave mesa ali mleka in mlečnih izdelkov), morali do leta 2030 povečati kmetijske površine oziroma zemljišča za približno tretjino, glede na današnje stanje. Pri povečanju prehranske varnosti Slovenije je največjega pomena predvsem povečanje njivskih površin (vključno z vrtovi), pri čemer pa bi potrebovali vsaj 250.000 ha takšnih površin oziroma vsaj 1250 m² na prebivalca, namesto sedanjih 175.000 ha oziroma 858 m² na prebivalca. Ključna dejavnika za doseg varne stopnje samooskrbe Slovenije s prehrano pa naj bi bila tudi zakonsko podprto ohranjanje že obstoječih kmetijskih površin ter ekosistemsko in poselitveno zelo premišljeno ponovno povečanje kmetijskih površin (predvsem zaraščenih) (Plut 2012a, 3–4).

Kot rešitev za večjo stopnjo samooskrbe pa nekateri strokovnjaki omenjajo tudi potrebo po večji stopnji ekološkega kmetovanja. Tako npr. Slabe (2012, 2) omenja, da bi zaradi ekološkega kmetijstva, ki temelji na visoki stopnji sklepanja krogotokov snovi in energije na kmetiji, bistveno večji delež ekoloških zemljišč verjetno lahko prispeval k smotnejši rabi kmetijskih zemljišč ter k zmanjšanju konfliktov v okolju³³

---

³³ Vendar pa nekateri strokovnjaki ekološko kmetovanje ne vidijo kot rešitev za povečanje prehranske samooskrbe. Le-to naj bi bilo predrago (tako za državo, kot tudi za potrošnike). Ekološke kmetije porabijo veliko prostora, saj so v povprečju 2,5-krat večje od konvencionalnih (Tajnšek v Čeh in drugi 2013, 21). Prav tako naj tudi v svetovnem merilu takšen način kmetovanja nebi bil vseobsegajoča rešitev, saj naj bi prispeval k še množičnejšemu pomanjkanju hrane. Praktičen primer za to je ekološko kmetijstvo v EU, kjer se je pospeševanje takšnega načina kmetovanja formiral kot strateški ukrep za zmanjšanje pritiska kmetijskih presežkov novih članic z velikimi kmetijskimi potenciali (Poljska, Češka, Madžarska idr.) (Čeh in drugi 2013, 21).

Tabela 11.1: Slovenija – kmetijska zemljišča (1991–2030)

	1991	2009	2030 – predlog
Kmetijska zemljišča v uporabi (ha)	561.000	468.000	600.000–650.000
Kmetijska zemljišča v uporabi na prebivalca (m ²)	2833	2297	3000–3300
Njive in vrtovi (ha)	246.000	175.000 (2010: 170.149)	250.000–300.000
Njive in vrtovi na prebivalca (m ²)	1242	858 (2010: 830)	1250–1500
Površine žitaric – skupaj (ha)	121.000	101.000 (2010: 93.900)	140.000–160.000
Površine žitaric na prebivalca (m ²)	611	495 (2010: 458)	700–800
Površine pod pšenico in koruzo za zrnje (m ²)	103.000	74.000	110.000–130.000
Pridelek pšenice in koruze za zrnje (t)	510.000 (1989–1991)	450.000 (2007–2009) (150.000 t pšenice)	600.000–700.000 (250.000–300.000 t pšenice)
Gozdne površine na prebivalca (m ²)	5409	5814	5000–5400

Vir: Plut (2012b, 14); Statistični letopis RS (1992; 2010; 2011).

Zgornja tabela prikazuje vrste kmetijskih površin in njihov delež na prebivalca ter nasplošno v primerjavi med letom 1991 in letom 2009, kjer je pri vseh primerjavah ugotoviti občuten negativen trend v primerjavi z obdobjem osamosvojitve (1991). Zadnji stolpec zato prikazuje predlog povečanja vseh vrst kmetijskih površin, s ciljem povečati stopnjo prehranske samozadostnosti oziroma samooskrbe na varno stopnjo (70–80 %).

Za zadostno samooskrbo je po mnenju Andreja Simončiča, direktorja Kmetijskega inštituta Slovenije, pomembno tudi to, da ima država oziroma pridelovalci hrane zadostno količino svojih semen, saj ob pomanjkanju le-teh tudi zadostne količine površin ne koristijo. To torej pomeni, da bi morali skrbeti tudi za svoj semenski material. Poleg tega pa je po njegovem mnenju potrebno povečati tudi velikost kmetij (v zadnjih dobrih desetih letih se je velikost le-teh povečala zgolj s 5,1 hektara na 6,5 hektara)³⁴. Prav tako potrjuje tudi že prej omenjene rešitve za povečano stopnjo prehranske samooskrbe in sicer, da bi morali kmetijske površine ohraniti za pridelavo hrane, ne pa dovoliti, da se tudi najboljša kmetijska zemljišča še naprej pozidavajo. Poleg tega pa bi bilo pomembno povečati tudi pridelek. Pri žitih (ki je strateška surovina, op. a.) naj bi tako za povprečjem vseh ostalih držav članic EU zaostajali za 26 %, za

³⁴ Poleg tega Simončič primerja razmere na področju kmetijskih kadrov z drugimi državami. V Sloveniji naj bi imeli skupno okoli 75.000 kmetov, pri čemer nas primerja z razmerami na Danskem, kjer imajo približno 2,5 milijona hektarov zemlje in približno 10.000 kmetov, kar je za njihove razmere še vedno preveč, saj niso konkurenčni (Šošarič 2011).

petnajsterico starih članic pa celo za 37 %. Že v kolikor bi dosegli vsaj povprečje EU držav, bi tako samooskrbo precej zvišali (Šoštarič 2011).

Konec koncev pa je precej rešitev zapisanih tudi v obravnavanih programih parlamentarnih strank. V kolikor bi politika uresničila oziroma zagotovila izvajanje zapisanih rešitev političnih programov (vsaj koalicijskih, če ne tudi opozicijskih) na področju prehranske varnosti in samooskrbe, bi bilo stanje in delež le-te mnogo boljši oziroma v najbolj idealnem scenariju zadosten in/ali varen. Pri tem bi se vsi (predvsem pa odločevalski nivo družbe) morali zavedati odgovornosti do zagotovitve obstoja oziroma preživetja naroda tudi z zagotavljanjem zadostne stopnje samooskrbe s prehrano³⁵.

---

³⁵ Tako ugotavlja tudi Tajnšek (Čeh in drugi 2013, 15), ki pravi, da je »s stališča možnosti za preživetje naroda v primeru dolgotrajnejše hude politične nestabilnosti, svetovne gospodarske krize ali vojne, velika odvisnost Slovenije od uvoza kmetijskih proizvodov iz tujine zelo neodgovorna«.

12 Zaključek

Prehranska samozadostnost oziroma samooskrba je eden izmed ključnih elementov nacionalne oziroma državne varnosti. To potrjujejo številne ugotovitve oziroma pogledi na to tematiko tako politike (politični programi strank, ki so bili v tej diplomski nalogi analizirani), kot tudi strokovnjakov (npr. strokovna ocena dr. Dušana Pluta na pobudo vlade). Kot sem v nalogi ugotovil, je stopnja prehranske samooskrbe v Sloveniji nezadostna oziroma občutno premajhna in sicer je po večini ocen približno 50 %. Za varno stopnjo prehranske samooskrbe pa bi morala znašati vsaj 70 oziroma 80 %. Še posebej zaskrbljujoče je stanje na ravni rastlinske pridelave hrane, kjer je stopnja samooskrbe še nižja in sicer komajda 40 % (samooskrba z zelenjavo znaša npr. le dobrih 30 %). Razlogi za to so številni, med najpogostejšimi pa so pomanjkanje kmetijskih zemljišč, za kar je krivo zaraščanje in pozidava že obstoječih kmetijskih površin. Pri tem je Slovenija zaradi omenjenih dveh dejavnikov, od osamosvojitve pa do danes, izgubila občutno količino kmetijskih površin (skupno kar 17 %, od tega je npr. njivskih površin izgubila za skoraj 30 %), poleg tega pa tudi premajhna intenzivnost formiranja novih kmetijskih površin. Pomembno bi bilo spremeniti tudi namembnost pridelane hrane in sicer zmanjšati količino rastlinsko pridelane hrane, namenjene za prehrano živine. Pri tem bi morali upoštevati tudi samo lego in namembnost zemljišč, pri čemer bi morala biti pridelava rastlinske hrane večinska v ravninskem svetu (kjer so boljši pogoji za njive in vrtove), v hribovitem in/ali gričevnatem svetu pa bi morali izkoristiti travnate površine, namenjene za prosto pašo živali. S tem bi torej izboljšali samo kakovost mesa oziroma živine namenjene za zakol, hkrati pa bi s tem, ko bi se živina hranila na paši, zmanjšali porabo pridelane rastlinske hrane za namen krme živali. Prav tako pa bi morali zmanjšati pridelavo hrane za proizvodnjo različnih goriv (npr. biodizel) in se pri pridobivanju goriv oziroma energije usmeriti na druge alternativne vire za pogon strojev ali vozil (npr. električni pogon, pogon na sončno energijo, itd.). Pomemben dejavnik, ne le v okviru naše države, temveč tudi globalno pa je tudi proces podnebnih sprememb. Pri tem bi morali večji poudarek namenjati tudi ozaveščenosti ljudi, da podnebne spremembe in z njimi povezani vremenski in drugi naravni ekstremi ne povzročajo le preglavic na materialnem oškodovanju človeškega imetja, temveč tudi pri oteževanju pridelave hrane in preskrbe z njo. Zaradi tega pa je v nevarnosti tudi sam obstoj človeštva.

Vendar pa pri vseh naporih za povečanje stopnje prehranske samooskrbe ne moremo pričakovati, da bi bila ta na vseh področjih 100 %. Razlog za to je, da v praksi ni mogoče

zagotoviti tolikšnih virov (tako v obliki ljudi, kvalificiranih za učinkovito obdelavo zemlje in pridelavo hrane z zadostnimi hranljivimi snovmi, kot tudi v zagotovitvi zadostnega obsega kmetijskih zemljišč znotraj državnega teritorija, na katerih je mogoče pridelovati zadostno količino hrane za popolno samooskrbo). Poleg tega je pri naravnih dejavnikih potrebno upoštevati tudi potrebne geografske oziroma podnebne razmere, ki morajo biti za določeno vrsto hrane oziroma pridelkov ugodne, da le-ti sploh uspejo. Drug pomemben dejavnik pa so tudi uvozno-izvozno procesi, ki so v današnjem globaliziranem svetu nujen pogoj, za uspešno gospodarstvo vsake države. Morali pa bi, z razpoložljivimi sredstvi, ki jih imamo (tako v obliki razpoložljivih kmetijskih zemljišč, kot tudi v okviru človeških virov), postaviti prioritete, v katerih kategorijah povečati samooskrbo. To pa bi moralo temeljiti na strokovnih izračunih in naravnih danostih. Pomemben pa je tudi premislek o vlogi naše države v sodelovanju z drugimi državami na področju uvoza oziroma izvoza pridelane hrane. Kot smo videli na primeru embarga Ruske Federacije na uvoz nekatere hrane iz držav članic EU in nekaterih drugih držav, lahko pri nepremišljenih zunanje-političnih odločitvah (kjer je bila sicer Slovenija na nek način primorana podpreti sankcije s strani EU in nekaterih drugih držav, to pa je Ruska Federacija izkoristila za protiukrepe, kjer je bilo eno izmed takšnih področij tudi prehrana) postane preskrba s hrano še bolj pereč problem, negativne vplive pa lahko čuti celotno gospodarstvo.

Če povzamem končno ugotovitev na primeru prehranske samozadostnosti oziroma samooskrbe Slovenije, bo v prihodnosti potrebno še veliko naporov in volje za izboljšanje stopnje le-te. Tako kot je sama problematika prenizke stopnje samooskrbe s prehrano naše države in tudi na splošno večdimenzionalna in kompleksna, so prav takšne tudi rešitve zanjo. Pomembno pa je tudi, da politika začne intenzivneje uresničevati svoje zapisane programe v povezavi s tem konceptom, saj bomo v prihodnje, v kolikor teh zavez ne bomo upoštevali, postali še bolj odvisni od preskrbe s hrano preko zunanjih virov. S tem pa bi se naša splošna varnost še poslabšala.

13 Literatura

1. ARSO. 2014. *Biotska raznovrstnost – kmetijske rastline*. Dostopno prek: http://kazalci.arso.gov.si/?data=indicator&ind_id=450 (12. avgust 2014).
2. Ciklon.si. 2013. *Degradacija tal*. Dostopno prek: <http://ciklon.si/stran/?p=17822> (16. maj 2014).
3. Čeh, Barbara, Peter Dolničar in Rok Mihelič, ur. 2013. *Novi izzivi v agronomiji 2013 z mednarodno udeležbo*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
4. Delo. 2011. *Kratka zgodovina SLS, DeSUS in NSi*, 4. december. Dostopno prek: <http://www.delo.si/novice/volitve/kratka-zgodovina-sls-desus-in-nsi.html> (4. avgust 2014).
5. DeSUS. 2014. *Program stranke*. Dostopno prek: http://desus.si/?page_id=915 (5. avgust 2014).
6. Dnevnik. 2013. *Monsanto – kontroverzni biotehnološki gigant, ki v Evropo prinaša gensko spremenjeno koruzo*, 20. avgust. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/svet/monsanto-kontroverzni-biotehneloski-gigant-ki-v-evropo-prinasa-gensko-spremenjeno-koruzo> (16. avgust 2014).
7. Državna volilna komisija. 2014. *Predčasne volitve v Državni zbor 2014*. Dostopno prek: <http://volitve.gov.si/dz2014/> (3. avgust 2014).
8. Energap. 2014. *Pridobivanje biodizla v energetske namene*. Dostopno prek: http://www.energap.si/uploads/biodizel_ok.pdf (9. avgust 2014).
9. EU-skladi.si. 2014a. *Kohezijski sklad*. Dostopno prek: <http://www.eu-skladi.si/skladi/predstavitev-skladov/kohezijski-sklad> (9. avgust 2014).
10. --- 2014b. *Evropski sklad za regionalni razvoj*. Dostopno prek: <http://www.eu-skladi.si/skladi/predstavitev-skladov/evropski-sklad-za-regionalni-razvoj> (9. avgust 2014).

11. --- 2014c. *Evropski socialni sklad*. Dostopno prek: <http://www.eu-skladi.si/skladi/predstavitev-skladov/evropski-socialni-sklad> (9. avgust 2014).
12. European Commission. 2014. *Commission Statement on today's Expert Group meeting to discuss agricultural markets in the context of the Russian ban*. Dostopno prek: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-944_en.htm?locale=en (26. avgust 2014).
13. Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede. 2013a. *Študija o izvedljivosti projekta pridelave in predelave sladkorne pese: Analiza trga s sladkorjem*. Dostopno prek: <http://www.sladkornapesa.si/dmdocuments/Studija%20-%20povzetek.pdf> (18. avgust 2014).
14. --- 2013b. *Študija o izvedljivosti projekta pridelave in predelave sladkorne pese: Zgodovina pridelovanja sladkorja v Sloveniji*. Dostopno prek: <http://www.sladkornapesa.si/dmdocuments/Studija%20-%20povzetek.pdf> (18. avgust 2014).
15. *Finance*. 2014. EU po ruskem embargu na pomoč proizvajalcem breskev, 11. avgust. Dostopno prek: <http://www.finance.si/8807597/EU-po-ruskem-embargu-na-pomo%C4%8D-proizvajalcem-breskev> (26. avgust 2014).
16. Green, D. Christopher. 2000. *A Theory of Human Motivation*. Dostopno prek: <http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm> (14. junij 2014).
17. Kajnč, Sabina in Damjan Lajh. 2009. *Evropska Unija od A do Ž*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
18. Kmetijski inštitut Slovenije. 2013. *Slovenska rastlinska genska banka – Genska banka na Kmetijskem inštitutu Slovenije*. Ljubljana: Arhiv KIS.
19. Linguee. 2014. *Praha*. Dostopno prek: <http://sl.linguee.com/sloven%C5%A1%C4%8Dina-nem%C5%A1%C4%8Dina/prevajanje/praha.html> (20. avgust 2014).
20. Ministrstvo za kmetijstvo in okolje. 2014. *Skupna kmetijska politika – 50 let žive zgodovine*. Dostopno prek: http://www.mko.gov.si/si/delovna_podrocja/kmetijstvo/skupna_kmetijska_politika_50 let_zive_zgodovine/ (12. avgust 2014).
21. Natura 2000. 2014. *O Naturi 2000*. Dostopno prek: <http://www.natura2000.gov.si/index.php?id=18> (9. Avgust 2014).

22. NSi. 2011. *Volilni program NSi 2011-2015*. Dostopno prek: <http://www.nsi.si/assets/files/pdf/Volitve%202011/Volilni%20program%20NSi%202011%20-%202015%20internet.pdf> (6. avgust 2014).
23. Pinstруп-Andersen, Per. 2009. Food security: definition and measurement. *Food Security* (1): 5–7.
24. Plut, Dušan. 2012a. *Prehranska varnost planeta in Slovenije*. Dostopno prek: http://www.mko.gov.si/fileadmin/mko.gov.si/pageuploads/svo/53seja_Plut.pdf (15. maj 2014).
25. --- 2012b. Prehranska varnost sveta in Slovenije. *Razprave* (38). Dostopno prek: <file:///C:/Users/Jure/Downloads/URN-NBN-SI-DOC-4PSEFWHL.pdf> (12. maj 2014).
26. Potočnik Slavič, Irma. 2010. *Endogeni razvojni potenciali slovenskega podeželja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
27. Prezelj, Iztok. 2001. Grožnje varnosti, varnostna tveganja in izzivi v sodobni družbi. *Teorija in praksa* 38 (1): 127–141.
28. Program razvoja podeželja. 2013. *Vsebina programa*. Dostopno prek: <http://www.program-podezelja.si/sl/vsebina-programa/22-vsebina-prp-2014-2020/13-uvod> (12. avgust 2014).
29. Raman, Saroja. 2006. *Agricultural sustainability: principles, processes and prospects*. New York; London; Oxford: Food Products Press.
30. Rtv slo.si. 2014a. *Rusija na sankcije odgovarja s prepovedjo uvoza pridelkov*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/svet/rusija-na-sankcije-odgovarja-s-prepovedjo-uvoza-pridelkov/343499> (25. avgust 2014).
31. --- 2014b. *Rusija omilila embargo na uvoz hrane iz EU-ja in drugih držav*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/svet/rusija-omilila-embargo-na-uvovz-hrane-iz-eu-ja-in-drugih-drzav/344467> (25. avgust 2014).
32. --- 2014c. *Zaradi ruskih sankcij se slovenski živilci bojijo padca cen*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/gospodarstvo/zaradi-ruskih-sankcij-se-slovenski-zivilci-bojijo-padca-cen/344412> (26. avgust 2014).

33. Russia Today. 2014. *Putin bans agricultural imports from sanctioning countries for 1 year*. Dostopno prek: <http://rt.com/news/178484-putin-russia-sanctions-agriculture/> (25. avgust 2014).
34. Sage, Colin. 2014. Environment and Food: The Author's Response. *Sociologia Ruralis* 54 (1): 112–115.
35. SD. 2014a. *Program SD za mandat 2014-2018*. Dostopno prek: <http://www.scribd.com/doc/229860779/Program-SD-za-mandat-2014-2018> (5. avgust 2014).
36. --- 2014b. *Zgodovina*. Dostopno prek: <http://www.socialnidemokrati.si/predstavitev/zgodovina/> (2. avgust 2014).
37. SDS. 2014a. *Program SDS*. Dostopno prek: <http://www.sds.si/menu/5> (5. avgust 2014).
38. --- 2014b. *Zgodovina*. Dostopno prek: <http://www.sds.si/menu/42> (2. avgust 2014).
39. Slabe, Anamarija. 2012. *Kmetijska zemljišča v kontekstu trajnostnega razvoja Slovenije*. Dostopno prek: http://www.mko.gov.si/fileadmin/mko.gov.si/pageuploads/svo/53seja_Slabe.pdf (4. julij 2014).
40. SSKJ. 2014. Dostopno prek: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (23. avgust 2014).
41. Stranka Mira Cerarja. 2014. *Program SMC*. Dostopno prek: http://www.mirocerar.si/images/Dokumenti/Program_SMC.pdf (4. avgust 2014).
42. Ministrstvo za kmetijstvo in okolje. 2014. *Strategija za izvajanje ReSURSKŽ*. Dostopno prek: http://www.mko.gov.si/fileadmin/mko.gov.si/pageuploads/podrocja/Kmetijstvo/strategija_razvoj_slo_kmetijstva_2020.pdf (14. avgust 2014).
43. Stimson, Robert, Roger R. Stough in Peter Nijkamp, ur. 2011. *Endogenous Regional Development*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
44. SURS. 2014. *Bilance proizvodnje in potrošnje kmetijskih proizvodov, Slovenija, 2013 – začasni podatki*. Dostopno prek: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=6304 (17. julij 2014).
45. Šoštarič, Marjeta. 2011. Imamo malo površin, pa še te niso prav izkoriščene. *Delo*, 30 (22. avgust).

46. The Russian Government. 2014. *On measures to implement the presidential executive order On Adopting Special Economic Measures to Provide for Security of the Russian Federation*. Dostopno prek: <http://government.ru/en/docs/14195> (25. avgust 2014).
47. Trojina. 2014. *Lektor*. Dostopno prek: http://www.korpus-lektor.net/run.cgi/view?q=q%5Bword%3D%3D%22kot%22%5D;corpname=fidaplus_lektor&refs=%3Ddoc.id;viewmode=sen;fromp=2 (22. avgust 2014).
48. Vidrih, Matej. 2000. *Razširjenost in prihodnost travinja v Sloveniji*. Dostopno prek: http://web.bf.uni-lj.si/katedre/clanki/Travinje_Slovenije.pdf (12. avgust 2014).
49. WHO. 2014. *Food Security*. Dostopno prek: <http://www.who.int/trade/glossary/story028/en/> (22. avgust).
50. ZAB. 2014. *Abeceda solidarnosti Zaveznitva AB*. Dostopno prek: http://www.alenkabratussek.si/Abeceda_solidarnosti_Zaveznitva_AB.pdf (7. avgust 2014).
51. *Zakon o kmetijskih zemljiščih (ZKZ)*. Ur. l. RS 59/1996. Dostopno prek: [http://www.uradni-list.si/1/content?id=11911#!/Zakon-o-kmetijskih-zemljiscih-\(ZKZ\)](http://www.uradni-list.si/1/content?id=11911#!/Zakon-o-kmetijskih-zemljiscih-(ZKZ)) (9. julij 2014).
52. *Zakon o ravnanju z gensko spremenjenimi organizmi (ZRGSO-UPB1)*. Ur. l. RS 23/2005. Dostopno prek: [http://www.uradni-list.si/1/content?id=54449#!/Zakon-o-ravnanju-z-gensko-spremenjenimi-organizmi-\(uradno-precisceno-besedilo\)-\(ZRGSO-UPB1\)](http://www.uradni-list.si/1/content?id=54449#!/Zakon-o-ravnanju-z-gensko-spremenjenimi-organizmi-(uradno-precisceno-besedilo)-(ZRGSO-UPB1)) (18. julij 2014).
53. Združena levica. 2014. *Pot v demokratični ekološki socializem*. Dostopno prek: <http://zdruzena-levica.si/images/program.pdf> (8. avgust 2014).
54. Pobežin, Gregor. 2007. *Žepni slovar tujk*. Ljubljana: Cankarjeva založba.